

АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

Археологічний музей Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» знаходиться в павільйоні, спорудженому в 1955-1957 рр. над залишками унікальної археологічної пам'ятки – церкви XI ст. У вітчизняній музейній практиці це перший досвід збереження на місці розкопок та експонування архітектурно-археологічної пам'ятки. З 1957 р. у павільйоні відкрита археологічна експозиція. Приміщення оформлено кольоровими вітражами за сюжетами переяславської історії, доповнені уривками з літописів, що підсилює враження в сприйманні експозиції, створює неповторну атмосферу та відповідне середовище для археологічних артефактів.

Археологічні залишки церкви-усипальні (Спаської) були розкопані у 1953 р. експедицією під керівництвом М.К. Каргера. Відкрита пам'ятка являє собою невеликий (15,3 x 8,1 м) одноапсидний двухстовпний храм XI ст. Від нього залишилися фундаменти та нижні частини стін, вцілілі на висоту до 1 м, стовпи, що підтримували склепіння, збережені на 1,5 м. Окремими ділянками збереглася підлога, що складалася з полив'яних керамічних плиток жовтого та зеленого кольорів. На деяких площинах внутрішньої поверхні стін та стовпів присутній настінний фресковий розпис. Стіни церкви складені в характерній для пам'яток XI ст. техніці змішаної кладки («opus mixtum»), за якою ряди цегли-плінфи чергуються з рядами каменю-пісковіку на розчині вапна з домішкою товченої цегли – «цем'янки». В апсиді (олтар) розкритий невеликий престол з плінфи. Храм знаходився на території посаду («окольного граду») Переяслава, певно, стояв на боярському дворі або на подвір'ї одного з літописних переяславських монастирів, і слугував усипальною для представників знаті та духовенства. Під стінами, всередині церкви, досліджено 10 поховань, що знаходились в цегляних та шиферних саркофагах. Храм був зруйнований в 1239 році під час монгольської навали.

Експозиція археологічного музею, створеного на початку 1960-х рр., показує матеріальну та духовну культуру племен та народів, що заселяли територію Переяславщини від пізнього палеоліту до давньоруського часу включно. Підкреслюється безперервність заселення території краю з найдавніших часів з особливою увагою на розвиток праслов'янського та слов'янського етносів на Лівобережжі Середнього Подніпров'я. Найбільш насиченим є розділ експозиції, присвячений пам'ятці національного значення – давньоруському літописному місту Переяславлі.

В основу експозиції покладені матеріали археологічних досліджень на Переяславщині та на території давнього Переяслава, які проводились починаючи з 1950-х років до сьогодні. Представлені матеріали найдавніших пам'яток нашого регіону, зокрема, Добраничівської пізньопалеолітичної стоянки XV-XII тис. до н.е., стоянок мезоліту та неоліту. До неолітичної епохи відноситься перший керамічний посуд в експозиції музею V-IV тис. до н.е. Епоха енеоліту-бронзи III-II тис. до н.е. репрезентована різноманітними знахідками кераміки та знарядь праці з каменю, кістки та металу, що походять з поселень та курганних поховань щонайменше шести археологічних культур, поширених на Переяславському Лівобережжі. Ефектні матеріали представляють в експозиції переломну в розвитку давніх суспільств добу раннього заліза, або скіфський час, датований VII-IV ст. до н.е. – оригінальний керамічний ліпний посуд, античні амфори, металева зброя та військові обладунки з Трахтемирівського скіфського городища, поселень та курганів Лівобережжя Дніпра. Нечисленний, але виразний археологічний матеріал (кераміка, залізні знаряддя, металеві та скляні прикраси) знайомить відвідувачів з давньослов'янськими племенами зарубинецької та київської культур, в т.ч. з епонімної пам'ятки в с. Зарубинці на Переяславщині, відкритої В.В. Хвойкою в 1899 р. Численні та яскраві знахідки належать черняхівській археологічній культурі (III-V ст.), своєрідність якої походить від змішання рис двох культур різного етнічного походження – слов'янської,

київської, та германської, вельбарської. Характерною прикметою культури є досконала кружальна кераміка та поширення речей римського імпорту: виробів зі скла, металевих прикрас, монет, амфор тощо. Найповніше в експозиції представлені ґрунтові могильники черняхівців, в різний час досліджені археологами на Переяславщині – Переяславський (1952, 1954 рр.) та Соснівський (1978-1986 рр.) могильники.

Важливим вузлом експозиції є тема виникнення міста та його історія на давньоруському етапі, висвітлена у літописних джерелах і підтверджена археологічними фактами. Найбільш ранні матеріали, виявлені на території міста датуються X ст. – часом першої згадки у літописах (907 р.) та спорудження городища (дитинця) князем Володимиром Святославовичем (992 р.). Давній Переяслав є одним з трьох етнічних слов'янських центрів (разом з Києвом та Черніговом), на основі яких сформувалася ранньофеодальна руська держава («Руська земля»), завдяки чому в літописах місто має уточнюючу назву і звучить як «Переяславль Руський». В 1054 р. внаслідок адміністративної реформи Ярослава Мудрого Переяслав стає центром Переяславського князівства. Як столий град одного з найбільших та найбагатших князівств Русі, Переяслав зусиллями його перших князів Всеволода Ярославовича та Володимира Всеволодовича Мономаха перетворився у визначний культурний центр Лівобережжя, центр величезної церковної єпархії, з багатою архітектурою, власним літописанням, школами, лікарнями, резиденціями князя та єпископа. Археологічними розкопками у місті відкрито 10 кам'яних споруд XI-XII ст., серед яких виділяються видатні зразки давньоруської архітектури XI ст. – Михайлівський собор, Єпископські ворота, «Єпископський палац», літописні «церква Андрія», «церква Володимира Мономаха» та ін. Матеріали досліджень пам'яток давньої архітектури, оборонних укріплень, житлових та господарських споруд Переяслава – керамічний посуд, будівельні матеріали, залізні знаряддя та зброя, металеві та скляні прикраси, унікальне церковне начиння (хорос, свічник, акваманіл) – наповнюють значну частину експозиції, яка доведена до XIII ст., коли 1239 р. місто було зруйноване монгольською ордою.

В музеї діє постійна виставка, на якій представлені археологічні знахідки у Переяславі козацького та модерного часу.

Список літератури:

1. Археологічний музей // Культура. Історія. Традиції. – № 2. – 2003. – С. 15-19.

Адреса Археологічного музею:

Україна, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Шевченка, 17, тел. 04567-5-15-74

Режим роботи: з 9 до 17 години; вихідні дні: понеділок, вівторок.

Підготовлено: 22.04.2015 р.

Бузян Г.М. завідувач науково-дослідного відділу «Археологічний музей».

ВІТРЯКИ ТА ВОДЯНІ МЛИНИ

На території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» представлена одна з найчисельніших в Україні колекція млинів, що нараховує півтора десятка вітрових млинів (вітряків), а також два водяних млини.

Вітряки, які використовувались для помелу зерна, були надзвичайно поширені в селах Наддніпрянщини. Збудовані вправними майстрами на замовлення заможних селян чи сільських громад, вони, як правило, розташовувалися на пагорбах, на околицях села або в полі, поодиночі або ж цілими групами. Наприкінці XIX – початку XX сторіччя в Україні існували два типи вітряків: стовпові, коли навколо стовпа, вкопаного в землю, на основі (стілці) обертався до вітру весь корпус вітряка за допомогою дишла (води́ла), і шатрові (голландські), коли повертався верх вітряка, а корпус був нерухомий. Без вітряків як і без водяних млинів неможливо уявити краєвид тогочасного українського села.

У часи проведення насильницької колективізації в Україні млини були усупільнені, а згодом над ними нависла загроза повного руйнування та знищення. Саме тому переяславські ентузіасти музейної справи на чолі з М.І. Сікорським протягом 60-х – 80-х років XX ст. невтомно працювали над перевезенням виявлених млинів з різних регіонів України на територію переяславського музею просто неба. Музейним науковцям та реставраторам вдалося не лише відновити незмінний вигляд млинів, а й майстерно вписати їх у ландшафт змодельованого українського села XIX сторіччя. Вітряки та водяні млини стали справжньою окрасою переяславського скансена та незмінно викликають непідробне зацікавлення у його відвідувачів.

Список літератури:

1. Жам О.М. Борошномельне виробництво в історичному розвитку // Наукові записки з української історії. – Переяслав-Хмельницький, 2000. – Вип. 10. – С. 95-106.
2. Жам О.М. Колекція вітряних млинів Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Матеріали перших міжнародних наукових читань «Історія українського традиційного млинарства», 15-17 жовтня 2009 р., Черкаси-Вереміївка. – Черкаси, 2012. – С. 32-35.
3. Жам О.М. Млинарська техніка: історія, досвід, перспектива // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання історії техніки». – К., 2003. – С. 102-104.
4. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200с.:іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

ГАМАЗЕЙ З С. НЕЧИПОРІВКА ЯГОТИНСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця господарча споруда була збудована на початку XIX ст. місцевими майстрами с. Нечипорівки Переяславського повіту Полтавської губернії. Вона знаходилася у дворі селянина-середняка та призначалася для зберігання зерна, борошна та іншого збіжжя. У червні 1975 р. будівля була перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Гамазей являє собою однокамерну споруду, стіни якої складені в зруб із соснових пиляних плах та обв'язані вертикальним гребінцем. Бокові стіни зверху та знизу містять врізні вентиляційні віконця. Дах двосхилий, покритий хвилястим азбестоцементним листом. Довгий повздовжній коридор ділить споруду на дві частини, в яких влаштовані засіки. Підлога дощана. Нижній зруб споруди розташований на каменях. Споруда має двоє дверей, розташованих на протилежних торцевих стінах. Біля кожних дверей побудовані дерев'яні ганки. Дах двосхилий покритий хвилястим азбестоцементним листом, спирається на чотири стовпці.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури». – № 68.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

ГАМАЗЕЙ З С. ПРИСТРОМИ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО Р-НУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛ.

Гамазей знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця господарча споруда була збудована сільськими майстрами с. Пристроми в 1887 р. та призначалася для зберігання зерна, борошна та іншого збіжжя.

У грудні 1963 р. дирекцією місцевого радгоспу ім. Черняхівського будівля гамазею була передана до Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини і наступного року була встановлена на його території. Вона стала одним із перших експонатів музейної експозиції просто неба.

Цей гамазей являє собою однокамерну споруду, стіни якої складені в зруб із соснових пиляних плах. Вінця зрубу обшиті дошками. Стіни зверху та знизу містять вентиляційні віконця. Дах чотирихилий, покритий бляхою. Довгий повздовжній коридор ділить споруду на дві частини, в яких влаштовані засіки. Підлога дощана. Нижній зруб споруди розташований на каменях. Споруда має двоє дверей, розташованих на протилежних торцевих стінах. Біля кожних дверей побудовані декоративні дерев'яні ганки.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури». – № 17.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

ДВІР БЕЗЗЕМЕЛЬНИКА

Об'єкт культурної спадщини: Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл.

Опис пам'ятки: пам'ятка місцевого значення. Будівля демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1973 році.

Історична довідка: Хата збудована в кінці XIX ст. у с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії.

Хата – трьохкамерна будівля типу: хата + сіни + комірчина, збудована в шули, причілковою стороною розміщена до дороги, вхід до хати прямо з двору. Стеля в хаті дощана, покладена в розбіжку, тримається на поздовжньому сволоці. Довкола стін хати заплетена лісою широка глинобитна призьба, підведена рудою глиною. Освітлюється чотирма вікнами. Дах чотирихилий, покритий очеретом. В хаті в лівому кутку біля дверей піч з лежанкою. Поруч розміщені стіл, лави, піл, жердка для одягу, ткацький верстат. На центральній частині поздовжнього сволока, що підтримує стелю в хаті, напис створення будівлі: «18 лютого 1889 р.».

Сучасне цільове призначення: первісне – житлова споруда, сучасне – культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час хата є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Місце знаходження об'єкта: Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Об'єкт розташований у східній частині двору безземельника, ліворуч від воріт.

Список літератури:

1. Г.І.Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

2. Михайло Сікорський «Музеї землі Переяславської». – Ніжин: «Видавництво «Аспект поліграф», 2004. – 40 с.

3. НІЕЗ «Переяслав». Фонди. Основний фонд збереження. Група «Етнографія».

4. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав», 2010. – 99 с.

Зав. відділом «Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини» _____ Л.М. Шкіра

ДВІР БОНДАРЯ

Об'єкт культурної спадщини: комплекс споруд «Двір бондаря», в який входять наступні об'єкти:

Хата – перевезена з с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії, середина XIX ст.

Клуня – перевезена з с. Петрівці Миргородського повіту Полтавської губернії, 90-ті роки XIX ст.

Повітка – перевезена з с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії, кінець XIX ст.

Опис пам'ятки: пам'ятка місцевого значення. Будівля перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Історична довідка: Хата збудована в середині XIX ст. у с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Демонтована, перевезена і встановлена на території музею в 1972 році. Хата – трьохкамерна будівля, типу хата + сіни + комора. Будівля розміщена причілкою до вулиці, фасадом на південь. Стіни хати покладені в зруб з невеликими випусками, сіни покладені «в шули» не мазані й не білені, комора зрубна, має відкритий зруб. В сінях обладнана бондарна майстерня.

На протязі багатьох століть бондарі виробляли бочки, барильця, діжки, діжі, жлукта, дійниці, маслобійки, бодні, баклаги, пасківниці тощо. Матеріалом для виробів була деревина різних порід – дуб, бук, липа, осика, береза, вільха, верба, сосна. У хаті відтворено традиційний селянський побут, але деякі речі вказують на заможність її власника: стіл накритий килимом, піл – вовняним квітчастим ліжником, полиця і божниці прикрашені різьбою, на стіні – годинник.

Клуня збудована в 90-х роках XIX ст. у с. Петрівці Миргородського повіту Полтавської губернії, в садибі заможного селянина місцевими майстрами. Призначена для зберігання снопів, полови та молотьби (бокові частини для снопів, середина для току і молотьби). У роки колективізації була усупільнена і використовувалася як господарська будівля у колгоспі. Демонтована, перевезена та встановлена на території музею в 1970 р.

Повітка побудована в кін. XIX ст. у с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Демонтована, перевезена і встановлена на території музею в 1972 році.

Сучасне цільове призначення:

Первісне: хата – житлове, клуня – господарське, повітка – господарське. **Сучасне** – культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час об'єкти є експозиційними одиницями Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Місце знаходження об'єкта: Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Г.І.Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

2. Михайло Сікорський «Музеї землі Переяславської». – Ніжин: «Видавництво «Аспект поліграф», 2004. – 40 с.

3. НІЕЗ «Переяслав». Фонди. Основний фонд збереження. Група «Етнографія».

4. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав», 2010. – 99 с.

Зав. відділом «Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини» _____ Л.М. Шкіра

ДВІР ВДОВИ

Двір вдови складається з хати та курника. Об'єкт розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», в центральній частині музею.

Хата та курник збудовані наприкінці XIX ст. у с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії. Демонтовані, перевезені та встановлені на території музею в 1971 р.

Хата – однодільна, вхід до хати прямо з двору, стіни покладені в зруб з невеликими випусками, мазані та побілені. Стеля в хаті дощана, покладена в розбіжку на вінці та поперечні сволоки, зверху валькована, знизу шпарована і побілена. Підлога хати глинобитна. Довкола стін хати заплетена лісою широка глинобитна призьба, підведена рудою глиною. Освітлюється чотирима вікнами на чотири шибки, а також маленьким напічним. Дах трьохсхилий з великим випуском стріхи в причілках, накритий очеретом. Передній причілок до фронтона закладений очеретом. Тут знаходиться широкий і високий димохід, плетений з лози і обмазаний глиною та побілений. В хаті піч, стіл, лави, піл, жердка для одягу.

Розміри: довжина – 6,02 м, ширина – 5,97 м, висота – 2,50 м, площа – 35,90 м²

Курник – округлої форми, каркасний, стіни заплетені лозою, обмазані глиною і побілені. Дах конусоподібний, вкритий очеретом. Двері дощані. Розміри: висота – 1,6 м, радіус – 1,5 м, площа – 6,2 м².

Сучасне цільове призначення: культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час хата і курник є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Місце знаходження об'єкта: Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. до проекту Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба. Складено в 1960-1965 рр. громадським проектантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенком Є.Ф., 1969 р. / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

ДВІР СВЯЩЕНИКА

Згідно з науковою концепцією, недалеко від церкви Покрови Пресвятої Богородиці було сформовано двір сільського священика. У дворі священика знаходяться хата, комора, повітка, саж. Всі споруди являються пам'ятками архітектури та містобудування місцевого значення. Хата – чотирикамерна будівля типу: кухня + сіни + світлиця + кімната (хрестильня). В плані прямокутної форми. Перед входними дверима облаштований напіввідкритий ганок на стовпцях. Дашок двосхилий, критий залізом. Стіни хати покладені в зруб без лишку, із ретельно припасованих соснових плах. Заповнення внутрішніх стін та перегородок – каркасне. Стіни мазані, білені зовні і з середини. У кухні підлога глинобитна, у всіх інших приміщеннях – дощана. Стеля в хаті дощана «в розбіжку», покладена на верхній вінець зрубу та три поперечні сволоки, зверху валькована, знизу шпарована і побілена. В кухні поперечний сволок покладений на повздовжній. Хата освітлюється 8-ма вікнами на чотири шибки без віконниць (три – на чільній, по двоє вікон – на причілковій стіні, одне – з тильного боку). В сінях – лаз на горище, закритий лядою. Дах чотирисхилий, критий черепицею. Навколо хати невисока дощана глинобитна призьба з червоною підводкою. Загальна площа будівлі – 59,20 м², об'єм – 145,00 м³, висота – 2,45 м. Хата обігрівалася піччю. В комині печі викладений чотирьохраменний хрест.

Хата збудована в кінці XIX ст. в с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. місцевими майстрами. Належала настоятелю Миколаївської церкви Павлу Осьмолоському. В середині 30-х рр. XX ст. в хаті священика розміщувався сільський медпункт, а потім – лабораторія колгоспу. Перевезена та встановлена на території двору священика Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1971 р.

Комора збудована в 40-х роках XIX ст. в с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. у дворі заможного селянина. В роки колективізації була усупільнена. Використовувалась в колгоспі як складське приміщення. При перевезенні на колгоспне подвір'я конструктивних змін не зазнала. Перевезена та встановлена на території двору священика Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1972 р.

Повітка збудована наприкінці XIX ст. в с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. місцевими майстрами. Перевезена та встановлена на території двору священика Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1973 р.

Саж побудований в кінці XIX – поч. XX ст. у с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. Перевезений та встановлений на території двору священика Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в грудні 1972 р.

На даний час комплекс є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». У житлі священика відведена кімната для хрещення з повним набором предметів, необхідних для цього обряду: купіль, хрестильний набір (Євангеліє, хрест, чаша для причащення), свічки, ікони. У вітальні, де господарі дому збирались за обіднім столом, стоїть буфет з великою кількістю фарфорового посуду, стіл накритий гарною, ручної роботи скатертиною, на ньому самовар. Під стіною диван, фортепіано. В кутку ікона Матері Божої, лампадка, столик для церковних книг. На стінах – фото, побутові картини, рушники вишиті мережкою-витинанкою, гарні, ручної роботи килими. Інтер'єр кухні типовий для звичайної селянської хати із традиційним набором предметів і меблів.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 99.

2. Ткаченко Н. Концептуальні засади створення комплексу двору козацької церкви на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Могилянські читання. Збірник наукових праць. – Ч. II. – К., 2007. – С. 374.

3. Ткаченко Н. Культурні пам'ятки дерев'яної архітектури Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту // Українська культурна архітектура у світовому контексті. – К., 2001. – С. 101-104.

ДВІР СЕЛЯНИНА БІДНЯКА

Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» в західній частині музею. Невеликий двір обгороджений невисоким плетеним з лози тином. В центрі дворища хата, яка була збудована в першій половині XIX ст. в с. Єрківці Переяславського повіту Полтавської губернії, місцевими майстрами. В 30-х роках XX ст. ремонтувалася, з 40-х років взята на утримання місцевого колгоспу. Перевезена та встановлена на територію Музею народної архітектури та побуту в 1967 р. Хата у дворі орієнтована фасадом на схід. Біля східної стіни насадження фруктових дерев. Зліва, на північ від хати розташований курник, який був збудований у другій половині XIX ст. в с. Велика Буримка Золотоніського повіту Полтавської губернії в садибі селянина бідняка місцевими майстрами. Перевезений та встановлений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в серпні 1969 р.

Хата представляє собою двокамерну споруду: хата і сіни Стіни хати – зруб покладений із осикових кругляків з лишком, шпаровані, мазані та білені як зовні, так і всередині. Стіни хати кріпляться додатково «лисицями» – тесаними плахами на гвинтах. Стеля в хаті дощана покладена в розбіжку на повздовжній сволок і стіни, зверху валькована, знизу шпарована і побілена. Освітлюється 4 невеликими вікнами на 6 шибок: два на чільній стіні, одне на причілковій та одне на тильній стіні. Підлога хати глинобитна.

Стіни у сінях – тесані плахи покладені в шули, мазані і білені лише зовні. Стеля у сінях відсутня, бо сіни в еволюційному розвитку житла пізніша прибудова до житла і є пережитком курних хат. Поперечні балки у сінях виконують функцію «стяжних». Сіни мають двоє дверей. Одні збоку чільної стіни, інші – навпроти на тильній. Підлога у сінях глинобитна.

Дах чотирихилий, покритий очеретом (соломою). Крокви врубані у верхні вінця верхньої об'язки зрубу. Димохід сплетений із лози та встановлений в сінях. Над отвором димоходу (кагла) встановлений збитий з дошок димар, що наочно ілюструє перехід від опалення по-чорному. Навколо хати засипна призьба заплетена лозою.

Розміри хати: довжина – 9,58 м, ширина – 5,33 м, висота – 3,1 м. Площа – 50,3 м².

Вхід до хати через сіни. В сінях знаходяться сільськогосподарські знаряддя праці: плетений з лози кіш для зерна, жлукто для зоління білизни, ручні дерев'яні жорнова, дерев'яна ножна ступа, в якій товкли просо, гречку, мак, сушені грушки.

В середині хати розташована експозиція житла селянина бідняка. Інтер'єр хати традиційний. Внутрішнє обладнання будувалося одночасно з житлом і складало з ним єдине ціле. Нерухоме обладнання житла в якійсь мірі задовольняло скромні потреби побуту українського селянина Це – нерухомі лави, полиці, піл для снання, мисник. Майже третину хати займає громіздка піч. Скриня за браком місця використовувалася як стіл.

Сволок у хаті виконує не тільки конструктивне навантаження підтримувати верх хати. У хаті селянина бідняка ця залісної міцності колода з вирізаною на ній молитвою з іменем предків, датою спорудження та солярними знаками – символічна опора всього дому і має сакральне значення для всієї сім'ї, всього життєвого укладу. Сволок з'єднує два світи – матеріальний і духовний.

У хаті вибілено, на комині та між вікнами красується розпис, ікони завішені рушниками, утикані квітами та запашними травами.

Господарська будівля – курник – в плані шестигранної форми, складається із шести вкопаних шул обплетених лозою, обмазана зовні глиною і побілена. Дах конусоподібний, критий очеретом (соломою). Двері теж плетені з лози і мазані глиною, прикріплені до основи курника (до дубового стовпця) за допомогою лозової кори. Всередині курника – сідала для курей, до яких птиця добиралася по підставленій драбині. В курнику господарі могли тримати і дрібну худобу.

Розміри: довжина – 1,8 м, ширина – 1,0 м, висота – 2 м, площа – 3,8 м²

Список літератури:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.
2. Іщенко Є.Ф. до проекту Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба. Складено в 1960-1965 рр. громадським проектантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенко Є.Ф., 1969 р. / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.
4. Музей народной архитектуры быта в Переяславе-Хмельницком: Фотоальбом, авт. текста А.И. Слюсар; составление А.П. Полянского; фото С.С. Крячка. – К.: Мистецтво, 1981. – 64 с.: іл.
5. Скарби нашої пам'яті: Фотоальбом / фото С.С. Крячка; упорядник: М.І. Сікорський, Л.І. Тинна. – К.: Мистецтво, 1993. – 192 с.: іл.

**Науковий співробітник науково-дослідного
сектору «Музей історії лісового господарства»**

І.С. Бова

ДВІР СТОЛЯРА

Комплекс споруд «Двір столяра»:

Хата перевезена з с. Циблі Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл. (кін. XIX ст.).

Саж з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району Київської області (кін. XIX ст.).

Пам'ятка місцевого значення. Будівлі перевезені та встановлені на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Історична довідка. Хата збудована в кінці XIX ст. у с. Циблі Переяславського повіту Полтавської губернії. Демонтована, перевезена і встановлена на території музею в 1972 році. Хата типу: хата + сіни +прихатня комора + хатина. В хатині розміщена майстерня. Тут знаходяться знаряддя праці та інструменти майстра.

Саж збудований в кін. XIX ст. в с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Перевезений, встановлений та реконструйований на території двору столяра в 1971-1972 рр. Зрубна будівля невеликих розмірів, використовувалася для відгодівлі свиней.

Сучасне цільове призначення: Первісне: хата – житлове, саж – господарське. Сучасне – культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час хата та саж є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Місце знаходження об'єкта: Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

2. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: колективна монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М.І.Сікорського. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – 2013. – 504 с.

3. НІЕЗ «Переяслав». Фонди. Основний фонд збереження. Група «Етнографія».

4. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав», 2010. – 99 с.

Зав. НДФ МНАП _____ М.В.Шкіра

ДЗВІНИЦЯ

Пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення.

Дерев'яна триярусна зрубна будівля, встановлена на дубових плахах, що лежать на землі. Нижній ярус (у плані наближений до квадрату) з дубових, тесаних, щільно припасованих плах, покладених «у замок» з лишком, з галереєю-опасанням. Підлога на дубових лагах, з обаполів. Кожен наступний ярус в основі звужується. Другий і третій яруси шальовані вертикально. Перекриття між ярусами дощане, на соснових сволоках. Третій ярус має чотири віконниці, орієнтовані на сторони світу. На третьому ярусі підвішений 25-пудовий дзвін. Зовні, з південного боку, від першого до третього ярусу розміщені драбинчасті східці. 4-схила покрівля вигином переходить в баню, над нею – 8-гранний глухий ліхтар. Над ліхтарем – маківка, вивершена кованим хрестом.

Споруда жодного разу не ремонтувалася, тільки поновлювалася шалівка.

Дзвіниця збудована в с. Бушеве (Пруси) Рокитнянського р-ну Київської обл. разом із Троїцькою церквою у 1760 р. місцевими майстрами. Демонтована, перевезена, реставрована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1968-1969 рр.

Основне призначення споруди – приміщення для підвішування дзвонів. Традиційно дзвіниці будувалися окремо від церкви, а з початку ХІХ ст. їх почали ставити над бабинцем. Дзвіниці використовувалися і як сторожові вежі, громадські комори, де зберігали збіжжя, зібране парафіянами для громадських обідів, мед із церковної пасіки, образи зі старих іконостасів.

При низькій платоспроможності парафії на церковному подвір'ї будувалися відкриті дзвіниці.

На даний час дзвіниця є експозиційним об'єктом комплексу двору Покровської козацької церкви Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 99.

2. Набок Л.М. «Актуальні питання вивчення та експонування традиційних культових споруд в етнографічному заповіднику «Переяслав» // Наукове видання «Проблеми охорони та дослідження етнографічної спадщини. Збірник статей». – Київ, 2005. – С. 47-52.

3. Ткаченко Н.Г. До історії комплектування двору козацької Покровської церкви на території Музею народної архітектури Середньої Наддніпрянщини // Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Збірник наукових статей. – 2012. – Вип. 6 (8). – С. 253-257.

4. Ткаченко Н. Концептуальні засади створення комплексу двору козацької церкви на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Могилянські читання. Збірник наукових праць. – Ч. II. – К., 2007. – С. 374.

5. Ткаченко Н. Культові пам'ятки дерев'яної архітектури Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту // Українська культова архітектура у світовому контексті. – К., 2001. – С. 101-104.

6. Ткаченко Н.Г., Жам О.М. До історії формування колекції сакральних пам'яток Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Дванадцяті Міжнародної наукової конференції (28-30 травня). – К., 2014. – С. 87-92.

КРАМНИЦЯ-КОМОРА З С. ДЕНИСИ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

Знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця господарча споруда була збудована у 90-х роках ХІХ ст. місцевими майстрами с. Дениси Переяславського повіту Полтавської губернії. Вона призначалася для розміщення, зберігання та реалізації продуктивних і господарських товарів першої необхідності, а також для зберігання запасів зерна. Спочатку будівля належала заможному селянину, а після 1917 р. перейшла у підпорядкування місцевої сільської ради. У 30-х роках ХХ ст. комора була перевезена на територію колективного господарства с. Дениси і використовувалась у якості складського приміщення для зберігання продуктів.

1976 року споруда була перевезена та встановлена на території базарної площі Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Являє собою рублену будівлю із тесаних дубових брусів з «лишком». Вінця зрубу ретельно припасовані. У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири фігурні стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним двосхилим дахом на кроквах, фронтони дерев'яні. Комора вкрита «бляхою». Фронтон та проміжки між стовпами вгорі прикрашені наскрізною різьбою. Стовпи посередині також оздоблені різьбою.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури»/ – № 65-Г.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

КРАМНИЦЯ (ЛАВКА) З С. ГЛАНІШІВ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Крамниця знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця громадська споруда, призначена для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності, була збудована у кінці ХІХ ст. сільськими майстрами с. Гланишів Переяславського повіту Полтавської губернії. Вона належала місцевому купцю, а після 1917 р. перейшла у підпорядкування місцевої сільської ради. У 30-х роках ХХ ст. у ній функціонував магазин сільської кооперації. 20 серпня 1974 р. споруда була демонтована, перевезена та встановлена на території базарної площі Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Будівля збудована у зруб «з лишком». Фасад складений із пиляних плах, решта стін – тесані колоди. У плані споруда прямокутної форми, встановлена на кам'яних брилах. Складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим металом «в замок». Освітлюється двома вікнами на чотири шибки: одне влаштоване з чола, друге на правому причілку. На обох причілкових стінах – по душнику. Підлога дощана.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури». – № 65-В.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

КРАМНИЦЯ (ЛАВКА) З С. СОСНОВА ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Крамниця (лавка) знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця громадська споруда, призначена для розміщення, зберігання і реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності, була збудована у кінці XIX ст. майстрами с. Соснова Переяславського повіту Полтавської губернії. Вона належала сільському купцю, а після 1917 р. перейшла у підпорядкування сільської ради. У 30-х роках XX ст. у ній був розміщений магазин сільської кооперації. 1974 року була демонтована, перевезена та встановлена на території ярмаркового майдану Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Являє собою будівлю, складену в зруб (простий замок з короткими випусками) із дуже широких пиляних плах. У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим «бляхою» «в замок». На кам'яних опорах. Двері дерев'яні двопільні на залізних завісах, що переходять у скоби для замків, посередині обладнані металевою пластиною (штабою). Освітлюється одним вікном з чільного боку. Віконниці двопільні на металевій штабі. Верхній наличник вікна оздоблений ромбовидним орнаментом. Підлога дощана. Стеля виготовлена з шалівки.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури». – № 65-Д.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

КРАМНИЦЯ (ЛАВКА) З С. ЯРЕШКИ БАРИШІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ця громадська споруда, призначена для розміщення та продажу різноманітних товарів першої необхідності, була збудована у кінці XVIII ст. у селі Ярешки Переяславського повіту Полтавської губернії. Вона належала сільському купцю, а після 1917 р. перейшла у підпорядкування сільської ради. У 30-х роках XX ст. у ній був розміщений магазин сільської кооперації. У вересні 1975 року була демонтована, перевезена та встановлена на території ярмаркової площі Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Крамниця (лавка) являє собою рублену будівлю з дубового брусся, в'язаного в замки з короткими випусками («з лишком»). На кам'яних опорах, однодільна. Два верхні вінці зрубу винесені назовні, за рахунок чого утворений вузький піддашок, підтримуваний з боків двома підкосами (кронштейнами), які розміщені і закріплені під кутом до передньої стіни. Піддашок прикрашений різьбою по дереву (підкоси декоративно оформлені). З чола по центру влаштовані дерев'яні двері, з обох боків від яких розташовано по одному великому вікну з залізними однопільними віконницями, що обладнані металевими смугами (штабами). З метою унеможливлення несанкціонованого проникнення в приміщення двері також оббиті металом та мають потрійні штаби (шпуги). Підлога і стеля дощані. Дах чотирихилий, критий покрівельним залізом.

Архівні матеріали: Фонди НІЕЗ «Переяслав». Інвентарна група «Пам'ятки архітектури». – № 65-Б.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-методичного сектору
охорони культурної спадщини**

Іваненко А.О.

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Музей історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини знаходиться в південно-західній частині території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Гостинно відкрив свої двері відвідувачам 17 травня 2007 року. В основі експозиції комплекс пам'яток архітектури XIX ст. – будинок і повітка лісного кордону, шишкосушарка Капера-Гоголіцина, комора.

Будинок лісного кордону – дерев'яна пам'ятка архітектури XIX ст. з с. Мирча Бородянського району Київської області. Був перевезений та встановлений на території Музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1969 році. Десятикамерна будівля прямокутної форми, поділена на три частини, кожна з яких має окремий вхід. Двоє із дерев'яними ганками на причілкових боках, один з тильного боку. Використовувався для проживання лісової охорони, об'їждчиків та лісників. В експозиції відтворено інтер'єр житла лісника.

Повітка лісного кордону являє собою дерев'яну пам'ятку архітектури XIX ст. з с. Мирча Бородянського району Київської області, яка була перевезена та встановлена на території Музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1969 р. Це однокамерна будівля, прямокутної форми з каркасним заповненням стін та з горизонтальним заповненням у шули. Має два входи, двопільні широкі ворота та широкі однопільні двері. Використовувалась для утримування в ній коней та возів. На даний час в експозиції представлена техніка по догляду та відтворенню лісу.

Шишкосушарка Капера-Гоголіцина з с. Розважів Іванківського району Київської області була перевезена та встановлена на території Музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1973 році. Однокамерна будівля прямокутної форми, встановлена на дубових підвалинах. Побудована із соснових брусів в зруб без лишку, з'єднання в лапу, стіни рублені й не мащені. В середині будівлі знаходиться дерев'яна перегородка із двома дверима. В експозиції представлено процес добування насіння із шишок шпилькових порід дерев.

Комора лісного кордону з с. Дениси Переяслав-Хмельницького району Київської області. Була перевезена та встановлена на території Музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 2002 році. Рублена будівля із тесаних дубових та осикових колод, покладених з «лишком», не мащена. Вінця зрубу ретельно припасовані. В плані споруда квадратної форми, складається з двох частин: відкритого ганку, влаштованого на чотирьох різьблених колонах та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним спільним чотирискілим дахом, вкритим оцинкованим залізом. В експозиції представлено засоби охорони лісу від пожеж та шкідників.

Список літератури:

1. Книга наказів 1969 р., наказ № 33.
2. Концепція «Музею історії лісового господарства».
3. Тематико-експозиційний план «Музею історії лісового господарства».
4. Український технічний музей: історія, досвід, перспективи // Матеріали IV-ї всеукраїнської наукової практичної конференції. – К., 2005. – 186 с. – С. 131-132.

МИСЛИВСЬКИЙ БУДИНОК КНЯЗЯ ОЛЕКСАНДРА ГОРЧАКОВА

Пам'ятка архітектури місцевого значення. Будівля одноповерхова з мезоніном на вісім кімнат, має три коридори, на три входи. Стіни дерев'яні в «паз», поштукатурені, побілені. У вітальні та їдальні поклеєні в середині. Зовні споруда оббита дошкою-шалівкою та пофарбована. Стеля дощана, дранкована, потинькована та побілена. Підлога дерев'яна, фарбована. В коридорі дерев'яні сходи на мезонін. Опалюється чотирма грубами. Освітлюється 15 вікнами. Будинок має троє дверей. Коробка, наличники вікон і дверей із чільної сторони, прикрашені прорізним різьбленням. Дах чотирихилий, покритий залізом. Над входними дверима збудований напіввідкритий ганок на чотирьох пиляних фігурних стовпцях, вкритий бляхою. Розміри споруди: довжина – 14,80 м, ширина – 14,30 м, висота – 3,20 м. Площа – 248,64 м².

Мисливський будинок побудований у 1909 р. в урочищі Біле Озеро Переяслав-Хмельницького району Київської обл. за особистим проектом власника Ташанського маєтку князя Олександра Горчакова місцевими майстрами. Мисливська дача в урочищі Біле Озеро – місце для кількаденного перебування господаря з гостями під час полювання. Вона не мала ніяких парадних функцій і не мала якого-небудь значного господарства. В комплексі дачі були побудовані конюшні, псарні, інші господарські споруди, які оживали під час полювання. В приміщенні для челяді жили конюхи, лісники, кухарки, садівники. За радянських часів тут знаходився відділок Білоозерського лісництва. У будинку проживала сім'я лісника. Пам'ятка представляла значний інтерес і дирекція Переяслав-Хмельницького Державного історичного музею в особі директора М.І. Сікорського порушила питання перед лісгоспзагом про передачу будинку Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини з метою експонування на території скансена. Керівництво лісгоспагу з розумінням віднеслося до цієї проблеми, поселенці були відселені у нові квартири, а пам'ятка передана Музею.

У 1968 р. мисливський будинок перевезли до Переяславського музею народної архітектури та побуту. В 1968-1969 рр. споруда була реконструйована силами музейних працівників.

На даний час будинок є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав». В музеї відтворено ту картину, яка була в урочищі Біле Озеро на початку ХХ ст.: клумби, фонтан з химерними птахами і квітами, озеро з альтанкою, березову алею з ротондою. В будинку відтворені затишні інтер'єри з мінімумом декоративних прикрас, витримані в так званому «мисливському стилі». В будинку відтворений інтер'єр дачного типу поч. ХХ ст.: вітальня, столова, дві спальні кімнати, гостьова. У спальні і вітальні для гостей – гарнітур кінця ХVIII ст. У вітальні привертають увагу меблі кінця ХІХ ст. з характерною рельєфною різьбою, рояль ХІХ ст., велике дзеркало в дерев'яній різьбленій рамі (поч. ХІХ ст.). В книжковій шафі книги ХІХ ст., історична література, періодичні видання, багатотомна енциклопедія Блокгауза і Ефрона. Інтер'єр доповнюють портрети Костянтина Олександровича і Дарини Михайлівни Горчакових. Їдальня розташована у світлій кімнаті з виходом на веранду. В центрі стоїть великий розкладний різьблений стіл, застелений ніжно-блакитною скатертиною. Буфети – роботи народних майстрів ХІХ ст. Перед входом – скульптури середньовічних лицарів роботи голландських майстрів ХVIII ст.

Список літератури:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.
2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.
3. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. 2010. – С. 49.

МУЗЕЙ АРХІТЕКТУРИ ДАВНЬОРУСЬКОГО ПЕРЕЯСЛАВА НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

Відкриття Музею архітектури давньоруського Переяслава відбулося у травні 1982 р. під час урочистого святкування 1500-літнього ювілею Києва. Ініціатором його створення був Герой України, незмінний директор Переяславського заповідника (1951-2011 рр.) М.І. Сікорський. Павільйон музею та експозиція побудовані у 1980-1982 рр. силами Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника (нині НІЕЗ «Переяслав»). Оригінальне приміщення зведене реставраторами заповідника за проектом М.І. Сікорського та Ф.Ф. Дарди.

Давній Переяславль в давньоруських літописах має друге уточнююче ім'я «Руський», на відміну від кількох інших міст того часу з такою ж назвою – Преслава Болгарського, Переяславля Рязанського та Переяславля Заліського. Це уточнення означало, що згадуване місто знаходилося на території Русі, Руської землі, яка охоплювала Середнє Подніпров'я з такими давніми центрами як Київ, Чернігів та Переяслав. Переяслав вперше згадується у 907 р. в договорі князя Олега з Візантією. З середини XI ст. місто стає столицею князівства. Економічне та політичне зростання Переяславської землі сприяло розквіту її столярного граду й виникненню тут самостійної архітектурної школи, яка залишила чудові зразки кам'яної архітектури XI-XII ст., які, на жаль, в цілому вигляді не збереглися до наших днів. Розкопками, що тривають вже багато десятиліть, в місті відкрито рештки 10 кам'яних будівель, серед яких вирізняється Михайлівський собор XI ст. Це був великий (37x40 м) хрестовокупольний храм з трьома апсидами, п'ятьма нефами та прибудовами, серед яких вирізняються п'ять князівських усипалень переяславської гілки роду Мономаховичів. До найвидатніших зразків переяславської архітектури XI ст. відносяться літописні Єпископські ворота з надбрамною церквою св. Федора Стратілата та «Єпископський палац», що входив до споруд єпископської резиденції, церква св. Андрія.

Експозиція музею розміщена в павільйоні, який був спеціально споруджений над розкопаними залишками цієї найвидатнішої архітектурно-археологічної пам'ятки давнього Переяслава. Павільйоном накрита північно-західна частина фундаментів собору – приблизно $\frac{1}{4}$ всієї його площі. Решта фундаментів трасована на сучасній поверхні. У XVII ст. на фундаментах давнього храму була побудована Михайлівська церква (дерев'яна), а кам'яна будівля, яка збереглася до наших днів, на цьому місці була зведена в другій чверті XVIII ст. Від руїн давнього собору залишились наполовину розібрані фундаменти та місцями нижня частина стін. Вхід у павільйон розміщений над залишками притвору – тамбуру, прибудованого до основного масиву будівлі. Це був центральний вхід до собору. Музейне приміщення має підвальний характер, адже перебуває нижче рівня сучасної денної поверхні, а його долівка знаходиться нижче стародавньої. Тому відвідувачі можуть бачити не лише збережену нижню частину стін храму, але й його фундаменти. Підлога давньої споруди не збереглася. Остання у свій час була викладена плінфою, полив'яними плитками та шиферними різьбленими плитами з мозаїкою. Експонується збережена лише частина підлоги з плінфи західного притвору.

Давня архітектура Переяславля Руського представлена насамперед оригінальними залишками давнього Михайлівського собору XI ст., що створює своєрідну незабутню атмосферу музею. Експонуються будівельні матеріали та зразки архітектурних деталей переяславських будівель, речові знахідки, здобуті під час розкопок давньоруських архітектурних пам'яток Переяслава. Тут можна ознайомитися з графічними реконструкціями переяславських споруд XI-XIII ст., з художніми копіями мозаїчних та фрескових орнаментів, авторськими роботами сучасних художників, оригінальними фотографіями розкопок 1950-1960-их та 1970-1980-х рр.

Дослідження архітектури одного з найвизначніших центрів давньої Русі літописного міста Переяслава Руського, які тривають вже 150 років, стали вагомим внеском у знання науковців про давньоруську культуру та архітектуру, зокрема означило унікальні риси місцевих архітектурних шкіл, які формувалися у найважливіших центрах киеворуської держави в XI-XII ст. Без відкритих у Переяславі давніх архітектурних пам'яток не можна отримати повного уявлення про культуру, рівень економічного та духовного розвитку всієї Київської Русі.

Початком археологічних досліджень у Переяславі вважаються розкопки Михайлівського собору XI ст., здійснені дослідником-аматором О.С. Анєнковим 1840 р. У 1888 р. під час спорудження цегляної будівлі Успенської церкви було виявлено залишки невеликого кам'яного храму XII ст., які дослідив професор Київської духовної академії П.О. Лашкар'єв. Нині вони знаходяться під підлогою сучасної церкви і можуть вважатись першою спробою музеєфікації археологічної пам'ятки.

На кінець 40-их – початок 60-их рр. XX ст., після значної перерви у польових дослідженнях, припадає справжній бум археологічних розкопок та унікальних відкриттів у Переяславі. Завдячуючи зусиллям науковців, серед яких особлива заслуга належить вченим старшого покоління М.К. Каргеру, М.І. Сікорському, Р.О. Юрі, Ю.С. Асєєву, М.Ю. Брайчевському, історичній науці та широкому загалу нині відомо 10 кам'яних будівель XI-XII ст., серед яких переважають культові споруди. Вивчалися й залишки земляно-дерев'яних укріплень X-XII ст. та рештки дерев'яного житлового та господарського будівництва.

Для переяславської давньоруської архітектури притаманна виняткова різноманітність – жодна переяславська споруда не схожа одна на одну. Археологи та архітектори доклали чимало зусиль до вивчення пам'яток давнього Переяслава й визначення особливостей оригінальної переяславської архітектурної школи XI-XII ст. Науковцями створені реконструкції давніх споруд. У місті також відбудована одна з пам'яток переяславської архітектури – Воскресінська церква XII ст. Над залишками двох кам'яних церков XI ст. – Спаською церквою-усипальнею та Михайлівським собором – споруджені павільйони та створені експозиції.

Список літератури:

1. Колибенко О.В. До питання про атрибуцію князівських поховань Михайлівського собору Переяслава // Християнські старожитності Лівобережної України. – Полтава: Археологія, 1999.
2. Колибенко О.В. Розвиток містобудівельної структури Переяслава Руського у світлі археологічних досліджень // Вісник Київського університету. – 1998. – Вип. 40.
3. Колибенко Олександр Давньоруські храми Переяслава <http://kyivpravosl.info/2014/06/13/davnoruski-hramy-pereyaslava/>
4. Набок Л., Юрченко О. Церковне будівництво Переяслава за Гетьманських часів // Матеріали науково-практичної конференції «Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII – початку XVIII ст.». – Ніжин: Видавництво «Аспект Поліграф», 2006. – С. 136-142.
5. Харламов В.А., Трофименко Г.В. Архитектура Переяслава Русского XI – первой половины XII века // Проблемы изучения древнерусского зодчества. Сборник статей. – СПб.: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1996. – С. 47-51.
6. Музей архітектури Переяслава часів Київської Русі // Культура. Історія. Традиції. – № 2. – 2003. – С. 21-23.

БУДИНОК ДРІБНОПОМІСНОГО ДВОРЯНИНА (МУЗЕЙ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА КИЇВЩИНИ)

Пам'ятка архітектури місцевого значення. Шестикамерна споруда. Стіни з соснових тесаних плах, покладених в дубові шули. Стіни шпаровані, мазані, білені зовні і зсередини. Стеля в хаті дощана дранкована, мазана та білена. Освітлюється 14 вікнами на три шибки: п'ять на чільній стіні, п'ять на тильній (задній), три на лівій причілковій та одне на правій причілковій стіні.

Будинок має двоє дверей: одні – посеред чільної стіни, другі на правій причілковій. Коробка та наличники чільних вікон і дверей прикрашені прорізним різьбленням. Над входними дверима та двома вікнами збудований великий відкритий ганок на чотирьох різьблених колонах. Дах над ганком двосхилий металевий, фронтон дерев'яний з великим подвійним оглядовим вікном. Підлога вистелена мармуровими плитами.

Дах чотирисхилий покритий залізом, із чільної сторони дві віддушини, з причілкової – хід на горище. Підлога в будинку дощана, фарбована.

В приміщенні дві груби облицьовані кахлями.

Розміри: довжина – 17,40 м, ширина – 10,25 м, висота – 3,15 м. Площа – 178,35 м².

Будинок дрібнопомісного дворянина збудований у кінці XIX ст. в с. Старовичі Іванківського р-ну Київської обл. місцевими майстрами.

Перевезений та встановлений на території Музею народної архітектури та побуту в 1973-74 рр. На даний час будинок є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав».

В будинку розміщена експозиція Музею декоративно-ужиткового мистецтва Київщини. В експозиції представлено витвори талановитих народних умільців – гончарів Васильківського майолікового заводу на Київщині та с. Опішня на Полтавщині, фахівців Київських експериментально-художніх майстерень, гутників Київського заводу художнього скла, вишивальниць та ткацьких фабрик художніх виробів Переяслав-Хмельницького, Барішівки, Богуслава, Кагарлика, різьбярів Євгена Шаповала та Євгена Шевченка з Києва. Привертають увагу оригінальні вироби майстра художньої творчості різьбяр Петра Верни. Експонуються килими ручної роботи майстра народної творчості Ірини Холопцевої.

Окрасою музею є унікальні роботи початкового періоду творчості (1912-1913 рр.) основоположниці декоративного розпису Ганни Собачко-Шостак, розписи заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка Марії Приймаченко та народної художниці, лауреата премії ім. Катерини Білокур, Марії Буряк. Представлені акварелі відомого художника та музиканта Григорія Ткаченка. В експозиції музею подані роботи майстра народної творчості з Чернігівщини Антона Штепи. Експонується колекція різьблених сволоків XVIII-XIX ст. Подані оригінально виготовлені із глини казкові герої майстра народної творчості Миколи Тарасенка та колекція робіт народного художника СРСР Василя Касіяна.

Використана література:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.

2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.

3. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. 2010. – С. 60.

МУЗЕЙ-ДІОРАМА «БИТВА ЗА ДНІПРО В РАЙОНІ ПЕРЕЯСЛАВА І СТВОРЕННЯ БУКРИНСЬКОГО ПЛАЦДАРМУ ВОСЕНИ 1943 РОКУ»

Урочисте відкриття музею-діорами відбулося в Переяславі-Хмельницькому напередодні 30-річчя Перемоги 5 травня 1975 року у Вознесенському соборі (1695-1700 рр.).

Художньо-документальне полотно діорами (довжина – 28 м, висота – 7 м) відтворює один із найдраматичніших епізодів Великої Вітчизняної війни – форсування Дніпра радянськими військами і бої на правому березі по створенню Букринського плацдарму. Саме з Букринського плацдарму планувалося визволити столицю України – Київ.

Понад місяць (з 22 вересня по 24 жовтня 1943 року) радянські війська билися на Правобережжі за кожний метр, за кожну хату, утримуючи Букринський плацдарм і намагаючись перейти в наступ.

«На Букринському плацдармі розгорілися великі бої. Кожний клапчик землі, яр, бугор, кущ, кожне дерево, кожна балка, гора - бралися з боєм. Інколи вони переходили з рук у руки по кілька разів. Щоденно на голови воїнів Червоної Армії падали тисячі тонн бомб, снарядів, мін. Навколо все гуло, тріщало, палало, тужило. Це було справжнє пекло».

Микола Скалига, учасник боїв на Букринському плацдармі.

Жорстокі кровопролитні бої не увінчалися успіхом. Загинуло понад 250 тисяч радянських воїнів. Зазнавши невдачі на Букринському плацдармі, Ставка Верховного Головнокомандування пізно вночі на 25 жовтня 1943 року прийняла рішення перегрупувати війська на Лютізький плацдарм. А Букринському плацдарму відтоді відводилася роль відволікаючого, аби забезпечити успіх на Лютізькому плацдармі. З нього й було визволено Київ 6 листопада 1943 року.

Подвиги героїв Букринського плацдарму увічнені на діорамі «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року».

Автори діорами – військові художники орденів Трудового Червоного Прапора і Червоної Зірки Студії ім. М.Б. Грекова (м. Москва) народний художник СРСР Петро Тарасович Мальцев і народний художник Росії Микола Сергійович Присєкін.

Над діорамою художники працювали в спеціально обладнаному павільйоні в Москві чотири з половиною роки.

Уперше полотно було виставлене для ознайомчого огляду в московському Манежі на 2 місяці. Десятки спеціалістів дійшли висновку, що діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» є найбільш вдалою роботою грековців.

Герої, зображені на передньому плані, – реальні особи, деякі з них мають портретну схожість. Це бійці та командири Червоної Армії, удостоєні звання Героя Радянського Союзу за оволодіння Букринським плацдармом. Картина відтворює героїчно-трагічні фрагменти Букринської епопеї з фотографічною точністю: сестра Героя Радянського Союзу гвардії капітана Г.Ш. Балаяна упізнала на полотні свого брата, а одна жінка – свою хату.

У музеї експонуються живописні та скульптурні роботи, портретна галерея Героїв Радянського Союзу, особисті речі воїнів, листи, нагороди, зброя, плакати, газети та ін.

Вузкий підземний коридор веде з головної зали до меморіалу на честь 10 тисяч переяславців, які загинули у боях з німецько-фашистськими загарбниками. Їхні прізвища викарбувані на стінах. Тут же встановлена меморіальна плита з написом: «Не зная имен всех героев боев за Днепр в октябре 1943 года, кто кровь свою отдал, переяславцы чтят погибших. Всем им в память и честь эту плиту на долгие годы поставили».

Про велику популярність музею та загальне визнання художніх якостей діорами свідчить нескінченний потік відвідувачів.

«Очень впечатляюще. Лично я, Писачкин Александр Алексеевич из города Саранска, из 2 дивизиона 214 артиллерийского полка, был потрясен. Я увидел и пережил вторично то, что пережил в сентябре 1943 года». (Из «Книги відгуків та побажань»).

Список літератури:

1. Бойко Н.А. Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Краєзнавство. – 2010. – № 4. – С. 69-75.
2. Бойко Н.А. Будівництво Дніпровського дерев'яного мосту Козинці – Зарубинці (жовтень 1943 року) за спогадами сучасників та очевидців // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 142-147.
3. Бойко Н.А. Букринська наступальна операція очима очевидців // Краєзнавство. – 2014. – № 3-4. – С. 117-128.

Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка

Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка було відкрито 18 квітня 2008 року на честь першого виходу «Кобзаря» Т.Г. Шевченка у Санкт-Петербурзі в 1840 р. у колишньому будинку широго друга поета, переяславського лікаря А.О. Козачковського.

Будинок збудував у 1820 р. батько Андрія Осиповича – протоієрей, ректор Переяславських духовних училищ Осип Іванович Козачковський.

Будівля дерев'яна, одноповерхова, споруджена у стилі класицизму, спланована як багатокамерний прямокутник із коридором та двобічним розташуванням кімнат, перекрита високим чотирихилим залізним дахом. В центрі фасаду було розташовано головний вхід зі скляним дахом, до якого вели дерев'яні сходи. В будівлі збереглися добудовані під час реконструкції 1920-1930-х років входи з піддашшям по кутах головного фасаду. Вікна фасаду прямокутні, оздоблені лиштвами. В 20-х роках ХХ ст. на південно-західному куті тильної сторони будинку було здійснено прибудову.

Після жовтневої революції 1917 року будинок А. Козачковського був конфіскований, націоналізований органами місцевої радянської влади і переданий у підпорядкування будинкоуправлінню, а родину Козачковських було вислано до Середньої Азії.

В різні роки в будинку проводились ремонтні роботи та внутрішні перебудови, які загалом не змінили його зовнішнього вигляду. Під час капітального ремонту будинку в 1840-1850 рр., який проводив А. Козачковський, (у зв'язку з цим ремонтом Т.Г. Шевченко змушений був переїхати до с. В'юнища і поселитися там у збіднілого поміщика С.Н. Самойлова) під лівим крилом будинку було влаштоване підвальне приміщення, яке збереглося до наших днів та прибудована мансарда з балконом, які не збереглися.

У 20-х роках ХХ ст. садиба А.О. Козачковського, згідно наказу Наркомосвіти УРСР від 25.02.-01.08. 1919 року «Про передачу поміщицьких маєтків, дач і монастирських будинків в користування дитячої колонії», була націоналізована. Пізніше тут розташовувались дитбудинок, різні держустанови та житлові квартири.

У 1946 р., згідно з рішенням Ради Міністрів Української РСР, у трьох кімнатах будинку лікаря А.О. Козачковського був відкритий історико-краєзнавчий музей.

У 1954 році створено повноцінний історичний музей, якому за рішенням Ради Міністрів УРСР присвоєно III-ю республіканську категорію, і він дістав назву Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. В музеї був створений зал, присвячений перебуванню Т.Г. Шевченка на Переяславщині, яких пізніше стало вже два.

У 2004-2005 рр., згідно розпорядження Кабінету Міністрів України, будинок А. Козачковського реставровано, відтворено попереднє планування. У будинку було чотири входи, веранда, ганок, та 12 кімнат з коридорами: вітальня, кабінет А. Козачковського, бібліотека, дитяча кімната, кімната для гостей (в цій кімнаті жив Т.Г. Шевченко), їдальня, спальні, кухня.

Історична цінність будинку А. Козачковського в тому, що він є єдиною пам'яткою в місті, яка репрезентує дворянське дерев'яне житло Переяслава поч. ХІХ ст., з його особливостями розташування, планування, оздоблення. Ще більша цінність цього будинку меморіальна: в ньому жив і творив Т. Шевченко, тут був написаний духовний заповіт поета своєму народові.

Експозиція музею в хронологічній послідовності розкриває історію нашого краю козацького періоду через призму її розуміння Т. Шевченком, розповідає про перебування поета на Переяславщині.

Перші чотири зали, об'єднані темою «Переяслав історичний», знайомлять відвідувачів з добою звияжних лицарів, сміливих козацьких походів, боротьби з запеклими зовнішніми та внутрішніми ворогами. У експозиції знаходиться колекція української, польської, російської зброї ХVІІ-ХVІІІ ст.: козацькі люльки, порохівниці, картина «Козак Мамай» ХVІІ ст., унікальний портрет Богдана Хмельницького роботи невідомого художника ХVІІ ст., козацькі клейноди ХVІІ ст. та ін.

Наступні чотири зали експозиції – меморіальні кімнати: вітальня, кімната для гостей, в котрій жив Т.Г. Шевченко, бібліотека та кабінет лікаря А.О. Козачковського – відтворюють інтер'єри кімнат I пол. XIX ст., що допомагає передати дух тієї епохи, наблизитися до обстановки, в якій жив і творив поет у 1845 та 1859 рр.

Три літературно-художні зали розповідають про навчання Тараса в Петербурзькій Академії мистецтв, ранню творчість поета, а також знайомство Т. Г. Шевченка з багатьма переяславцями та особисто з господарем будинку, про «Переяславську осінь Кобзаря» – період справжнього творчого злету митця.

Восени 1845 року в Переяславі та у В'юнищах Т. Шевченко пише найкращі свої твори: «Наймичка» (13 листопада), «Кавказ» (18 листопада), присвята до поеми «Єретик» (22 листопада), «І мертвим, і живим...» (14 грудня), «Холодний яр» (17 грудня), «Давидові псалми» (19 грудня), «Маленькій Мар'яні» (20 грудня), «Минають дні, минають ночі» (21 грудня), «Три літа» (22 грудня) та безсмертний «Заповіт» (25 грудня).

Виконуючи завдання Київської Археографічної комісії, Т. Шевченко у 1845 р. замалював архітектурні пам'ятки Переяслава. Збереглися його малюнки: «Вознесенський собор в Переяславі», «Михайлівська церква в Переяславі», «Церква Покрови в Переяславі», «Андруші» (два малюнки під цією назвою), «У В'юнищі», «Кам'яний хрест св. Бориса».

Про Переяслав, архітектурні пам'ятки міста, переяславські наддніпрянські села, про гостинних друзів Т. Шевченко згадує у повістях «Близнець» і «Художник», «Археологічних нотатках», у листуванні, поезіях, малюнках.

У музеї відтворена атмосфера оточення старовинного українського історичного міста, в якому Т. Шевченко пережив високе поетичне піднесення в органічному контексті з усім українським життям, а також відтворена вся глибина творчості Т.Г. Шевченка переяславського періоду.

Список літератури:

1. Пам'ятка історії першої половини XIX ст. (Охор. № 1235). Будинок лікаря А.О. Козачковського 1820 р., в якому мешкав поет Т.Г. Шевченко. 1845, 1859. Державний історичний музей Державного історико-культурного заповідника. Вул. Т.Г. Шевченка, 8. м. Переяслав-Хмельницький Київської області. Історична записка. Київ, 2004 р.
2. Паспорт пам'ятки історії першої половини XIX ст. Будинок А.О. Козачковського. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». – Київ, 2005.
3. Переяслав-Хмельницький державний історичний музей. Короткий довідник. – Переяслав-Хмельницький, 1958.
4. Наукова концепція Музею Шевченкового Заповіту // НІЕЗ «Переяслав». – П-Хм. – 8 с. Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ «Переяслав», протокол № 4 від 1 липня 2005 р.
5. Мельник В.П. Музей Шевченкового Заповіту // Пам'ять століть. – 2008. – № 1-2. – С. 214-219.

МУЗЕЙ КЛАСИКА ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА

Історична довідка. Музей відкрито в 1978 р. на честь 120-річчя від дня народження письменника. У пам'ятці української народної архітектури XIX ст. – хати мірошника із села Сомкова Долина – відтворено інтер'єри кабінету та вітальні батьківського будинку Шолом-Алейхема (Соломона Рабиновича).

Переступивши поріг музею, бачимо, що завітали до єврейської оселі. Погляд зупиняється на одвірку дверей, на якому прикріплена медуза. З давніх-давен у єврейському житлі знаходиться медуза, яка свідчить, що це житло єврея і оберігає його.

В експозиції представлені такі речі: меблі, посуд, сімейні світлини, предмети культу. На столику та столі талес, тора, молитовник, філактерії, ханукія, суботні свічки, серветка – благословення, серветка для маці, ярмолка, кіпа – все це оточувало віруючого єврея протягом життя. На припічку підшивки єврейських газет «Восход», «Рассвет», «Русский еврей», «Єврейская жизнь». Ці газети видавалися в кінці XIX ст. у Москві, Санкт-Петербурзі, Одесі та могли бути у батька письменника Наума Рабиновича.

Історико-літературна експозиція розповідає про життєвий та творчий шлях видатного письменника, який народився 2 березня 1859 року в м. Переяславі в родині дрібного крамаря. У 1876 р. Шолом-Алейхем з відзнакою закінчив Переяславське повітове училище і почав писати художні твори на ідиш. У 14 років під впливом єврейського письменника Мапу був написаний роман на староєврейській мові «Дочка Сіона». Прочитавши книгу Данієля Дефо «Робінзон Крузо», він написав «Єврейський Робінзон Крузо».

Перу Шолом-Алейхема належать такі всесвітньо відомі твори як «Хлопчик Мотл», «Тев'є молочар», «З ярмарку», роман «Мандрівні зорі» та багато інших.

У музеї експонуються твори Шолом-Алейхема, видані різними мовами у різні роки і в різних країнах, документи, листи, театральні афіші, світлини із вистав, ілюстрації до його творів художників М. Горшмана, Е. Кравцова, З. Толкачова, портрети письменника пензля художників В. Василенка, С. Вассермана, З. Толкачова.

Особливе місце в експозиції займає розповідь про родину Шолом-Алейхема: брата, дружину, дітей та матеріали про перебування онуків – Шервіна та Белл Кауфман – у Переяславі, на батьківщині діда.

Експозиція розповідає про зв'язки класика з відомими російськими та єврейськими письменниками – М. Горьким, В. Короленко, Л. Толстим, А. Чеховим, І.-Л. Перещом, Менделє Мойхер-Сфорімом, З.-Н. Бяликом.

Експонується портрет Т.Г. Шевченка. Вперше Шолом з віршами Кобзаря познайомився у рідному Переяславі, де кожний мешканець міста пам'ятав улюбленого поета. Багато знав віршів напам'ять, а маючи гарний голос, співав українські народні пісні та пісні, написані на слова Т.Г. Шевченка «Думи мої», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Як умру, то поховайте». Шолом не тільки захоплювався творами Тараса Григоровича, але й учився у нього.

Широко представлені матеріали по вшануванню пам'яті Шолом-Алейхема. З нагоди 125-річчя від дня народження письменника у 1984 році перед приміщенням музею йому встановлено пам'ятник роботи відомо московського скульптора М. Альтшулера, виготовлений з білого мармуру. У верхній частині погруддя Шолом-Алейхема, що до низу плавно переходить в прямокутний в перерізі стовп, який складає 2/3 від висоти пам'ятника. Постамент прямокутної форми, виготовлений з граніту. Перед постаментом на землі розташована гранітна плита, в верхній частині якої закріплена анотаційна дошка. Пам'ятник Шолом-Алейхему є твором мистецтва.

До комплексу об'єктів на подвір'ї музею Шолом-Алейхема входять **повітка** та **курник** (перевезені з с. Сомкова Долина, Переяслав-Хмельницького р-ну, Київської обл.), побудовані в кінці XIX ст.

На даний час комплекс є експозиційною одиницею музею Народної архітектури та побуту Середньої Наддніпряни і має культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне значення.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. До проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба. Складено в 1960-1965 рр. громадським проектантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенком Є.Ф., 1969 р. / Особистий архів Козій Г.І.
3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

Завідувач науково-дослідного сектору «Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема»
Кучеренко І.І.

МУЗЕЙ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ. РОБОТИ В. ЗАВГОРОДНЬОГО

Музей козацької слави. Роботи В. Завгороднього було відкрито 28 червня 2003 року. Він розміщений в будівлі XIX ст., у мальовничому куточку старого Переяслава поряд з особняком лікаря А. Козачковського, у якому в свій час перебував Т.Г. Шевченко. Ініціатива створення музею належить Михайлу Івановичу Сікорському.

В експозиції Музею козацької слави. Роботи В. Завгороднього представлені роботи із авторської колекції майстра народної творчості Василя Леонтійовича Завгороднього (1925-2009 рр.), прекрасного художника, різьбяр, співака, письменника, поета-пісняря. Таланти та заслуги Василя Завгороднього були визнані державою та суспільством, завдяки чому він отримав звання заслуженого артиста України (1976 р.), диплом лауреата мистецької премії ім. Катерини Білокур (1995 р.), з 1991 року став дійсним членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Василь Завгородній був учасником мистецьких виставок починаючи 1959 р., персональних виставок (1972-2009 рр.) в Україні та за її межами. Малярські та різьбярські скульптурні роботи митця зберігаються в експозиціях вітчизняних музеїв, зокрема, у Музеї українського народного декоративного мистецтва (Київ), Національному музеї Тараса Шевченка (Київ), Національному музеї історії України, Музеї Лесі Українки (Київ), Музеї О. Довженко в Сосниці, Національній спілці майстрів народного мистецтва України, Кіровоградському художньому музеї, у Батурині та Полтаві, Музеї Лесі Українки (Грузія). Найбільша колекція його робіт зберігається у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав».

В трьох залах музею експонується більше двохсот робіт майстра, створених в різні періоди творчості, звернених до теми українського козацтва. В них проглядає справжній дух народу, глибинний зміст українства. Представлений мистецький доробок вражаючий: образи козаків-запорожців, полковників, князів та гетьманів, легендарних героїв і світочів минулого (Б. Хмельницького, П. Конашевича-Сагайдачного, Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Гоголя), портрети сучасників (К. Білокур, М. Сікорського, В. Лісовола). Жанрові сцени військового побуту, українські краєвиди, втілені в полотно та дерев'яну скульптуру відзначаються у художника самобутністю, не втрачаючи при цьому давніх традицій народного мистецтва. Кожна робота сповнена безпосередньої щирості, простоти і своєрідної мистецької виразності. Твори колекції різнопланові, неординарні, об'єднують єдиний мотив – щира любов до України та рідного народу.

Також в музеї представлені особисті речі В. Завгороднього – пензлі, різці, фото, книга вибраних творів «Мій хутір» (2007 р.), куди ввійшли проза та поезія різних років.

Адреса музею: 08 400, вул. Шевченка, 10 м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл.
тел. 0456751675

Музей працює: з 9 до 17 год., вихідний – понеділок, вівторок.

Список літератури:

1. Губко О. Музей козацької слави // Літературна Україна. – Київ, 2003.
2. Пригонюк С.П. Відображення козацької тематики у творах В.Л. Завгороднього (за матеріалами експозиції Музею козацької слави. Роботи В. Завгороднього) // «Залізничні читання». Зб. наук. ст. – Черкаси, 2011. – С. 153-156.
3. Пригонюк С.П. Музей козацької слави. Роботи В. Завгороднього // Путівник НІЕЗ «Переяслав». – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 26-29.
4. Пригонюк С.П. Музей козацької слави. Роботи В. Завгороднього // Буклет. – Переяслав-Хмельницький, 2008.

Підготовлено: 22.04.2015 р.

Пригонюк С.П. – завідувач науково-дослідного сектору «Музей козацької слави. Роботи В.Завгороднього».

Музей космосу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Музей світопізнання та мирного освоєння космосу (з 2003 року – Музей космосу) був відчинений 27 березня 1979 р. Експозицію музею створено в приміщенні культової споруди, пам'ятки народної архітектури – церкви св. Параскеви з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району. Остання була збудована 1891 р., а протягом 1971-1973 рр. перевезена та встановлена на природному пагорбі в центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Ідея створення цього, досить нетипового для Переяславщини, музею належала [М.І. Сікорському](#) (1923—2011), але важливий вплив на її формування мали академік [О.Ю. Ішлінський](#) (1913—2003) та доктор технічних наук С.В. Малашенко (1908—1987). Завдяки сприянню останніх була розпочата активна науково-експедиційна робота, що дозволила зібрати велику кількість цікавих і навіть, рідкісних предметів. Під час створення та продовж існування музею активну допомогу надавали представники великої кількості установ та організацій, що були безпосередньо чи опосередковано пов'язані із космічною галуззю. У даному контексті варто згадати Центр підготовки космонавтів імені Ю.О. Гагаріна (далі ЦПК), Науково-виробниче підприємство «Звезда», павільйон «Космос» Виставки досягнень народного господарства СРСР, Інститут фізики атмосфери АН СРСР, Інститут радіотехніки та електроніки АН СРСР, Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, Інститут механіки АН УРСР, Дирекцію художніх виставок УРСР, Астрономічну обсерваторію Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка тощо. Деякі речі до музею передали космонавти [Г.Т. Береговий](#) (1921—1995) та [Л.К. Каленюк](#), полковник медичної служби ЦПК В.О. Голубчиков, академік [О.Ю. Ішлінський](#), культурний діяч Д.А. Громницький.

Нині експозиція музею налічує понад 450 експонатів. Всі вони розташовані в п'яти умовних залах, що визначені архітектурними особливостями церкви. Експозиція демонструє вітчизняну історію освоєння космосу, дозволяє ознайомитись із комплексом предметів, який використовувався під час космічних польотів. Центральне місце в ній займає [маятник Фуко](#) – перший в Україні. У музеї експонуються макети космічних апаратів, окремі складові космічних кораблів та ракет-носіїв, декілька типів спеціального спорядження. Тут можна побачити макет штучного супутника Землі (1:1), двокамерний рідинний двигун РД-219, макет некерованої двоступінчастої метеорологічної ракети «М-130», макет спускового апарату автоматичної станції «Венера-7», макет рухомої місячної лабораторії «Луноход-1», автоматичну іоносферну лабораторію «Янтар-1». Значна частина експонатів пов'язана із забезпеченням нормального функціонування організму людини на різних стадіях польоту. Зокрема, костюм рідинного охолодження, у якому П.Р. Попович здійснив політ в космічному кораблі «Союз-14» у (1974 р.), скафандр аварійного типу СК-11, у якому космонавт В.Д. Зудов перебував під час польоту на борту корабля «Союз-23» (1976 р.) та скафандр для виходу у відкритій космос.

Окрему групу експонатів складає обладнання, призначене для підготовки та супроводу польотів, підтримки зв'язку з космонавтами. Вітрини музею також містять особисті речі космонавтів, прилади та обладнання, що використовувались для експериментів у космосі. Експозицію органічно доповнюють мистецькі твори: скульптури, картини тощо. Велика кількість фотомонтажів розповідають про основні етапи освоєння космосу та історію розвитку космічної техніки. Чільне місце у експозиції займають відтворенні робочі кабінети академіків [С.П. Корольова](#) та [О.Ю. Ішлінського](#).

Один із розділів музею розповідає про сучасні досягнення української космічної галузі. Різного типу друкована продукція та фотоматеріали демонструють внесок низки наукових установ та виробничих організацій у сучасний розвиток космічної галузі України.

Загалом експозиція Музею космосу дозволяє сформуванати цілісне уявлення про важливі аспекти історії освоєння космосу, ознайомитися з комплексом речей, що використовувалися під час підготовки та реалізації космічних польотів. Саме багаторічна пошукова робота дозволила створити один із найцікавіших музеїв космонавтики в Україні, де кожен бажаючий має змогу доторкнутися до цілої епохи вітчизняної космонавтики.

Список літератури

1. Вовкодав С.М. Від української хати до Музею космосу / С.М. Вовкодав // Авіатор. – К., 2012. – № 1 (4). – С. 28-31.
2. Вовкодав С.М. До питання історії створення Музею космосу в м. Переяслав-Хмельницькому / С.М. Вовкодав // Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 35-38.
3. Вовкодав С.М. Музей космосу в м. Переяслав-Хмельницький / С.М. Вовкодав // Астрономічний календар. – К., 2014. – С. 268-280.
4. Вовкодав С.М. А все ж в Україні ми були першими... / С.М. Вовкодав // Вісник Переяславщини. – 2011. – № 22.
5. Вовкодав С.М. Космічна перлина Переяславщини / С.М. Вовкодав // Космічна Україна. Переяславщина. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 44-51.
6. Кірпи́кін Л.І. «Байконур» у Переяславі / Л.І. Кірпи́кін // Комуністична праця. – 1990 – 6 липня.
7. Кірпи́кін Л.І. Космічний годинник / Л.І. Кірпи́кін // Комуністична праця. – 1990 – 6 липня.
8. Кірпи́кін Л.І. Мікроскоп у музеї / Л.І. Кірпи́кін // Комуністична праця. – 1982 – 10 вересня.
9. Люби і знай свій рідний край // Комуністична праця. – 1978. – 24 червня.
10. Люби і знай свій рідний край // Комуністична праця. – 1979. – 21 листопада.
11. Махінчук М.Г. Мереживо мінливого часу / М.Г. Махінчук – К.: КИТ, 2012. – 592 с.
12. Місто музей // Вісті з України. – 1985 – серпень.
13. Музей космосу // Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 96-99.
14. Набок Л.М. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність / Л.М. Набок, О.В. Колибенко. – К.: ВД «Від А до Я», 2007. – С. 123-125.
15. Ткаченко Г.П. З історії в'юницької церкви та її парафії XVIII-XX ст. / Г.П. Ткаченко // *Pereslavlivica*. – К.: Міленіум. – 2007. – Вип. 1 (3). – С. 175-178.
16. Ткаченко В.М. Технічні музеї в складі НІЕЗ «Переяслав». Музей мирного освоєння космосу / В.М. Ткаченко // Матеріали 2-ої Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання науки та техніки», 23-24 листопада 2003 р. – К., 2003. – С. 142-143.
17. Харін Є.М. Карбують історію / Є.М. Харін // Комуністична праця. – 1981. – 11 квітня.

МУЗЕЙ М.М. БЕНАРДОСА

Музей видатного винахідника електричного дугового зварювання XIX ст. М.М. Бенардоса (1842-1905 рр.) знаходиться у мальовничому куточку Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав», на березі штучного створеного ставка, у колишньому будинку – пам'ятці архітектури середини XIX ст., перевезеному з села Вороньків Бориспільського району Київської області.

Музей створений за допомогою Київського інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України на честь 100-річчя винайдення дугового електрозварювання металів і відкритий у травні 1981 р. На його урочисте відкриття прибули академіки, вчені, винахідники з усієї країни.

Найвідомішим відкриттям М.М. Бенардоса був метод дугового електрозварювання, якому вчений дав назву «Електрогефест» – на честь Гефеста – бога вогню та ковальської справи в давньогрецькій міфології. Значення його винаходу було настільки вагомим для світової спільноти, що ім'я дослідника було внесене до календаря ЮНЕСКО за 1981 р., куди заносяться найбільш пам'ятні події в історії людства.

Музей в Переяслав-Хмельницькому дає повне уявлення про життя і діяльність винахідника, відтворює атмосферу напруженої творчої праці, знайомить з цікавими новинками в різних галузях науки і техніки.

М.М. Бенардос є автором понад 200 оригінальних винаходів і проектів у галузі електротехнологій, електротехніки, транспорту, сільського господарства та військової справи. В експозиції представлено декілька макетів винаходів М.М. Бенардоса: Цар-дзвін з дзвіницею та піч для його заварювання, гребля для переправи військ через річку, макет пароплава, який може переходити міліну.

За описом і гравюрою з французького журналу «La Nature» за 1881 рік в експозиції музею відтворено робочий кабінет, вітальню, майстерню та лабораторію винахідника. Експонуються напівавтомати конструкції Бенардоса, зварювальний пост, зразки зварювання, справжні акумулятори XIX ст., генератор електричного струму, трансмісія, електровимірювальні прилади, бормашини для свердління отворів, дзвін, зварений за способом М.М. Бенардоса, підсвічник (метод наплавлення титанових крапель), уламок корпусу ракети (аргонно-дугове зварювання) тощо. Також у музеї представлені відлитий в бронзі герб сім'ї Бенардосів та меморіальні речі з робочого кабінету вченого: стіл-бюро, крісло, письмовий стіл, диван, рояль, сімейні альбоми, книги з особистої бібліотеки та канцелярське приладдя. Ця унікальна експозиція дає уявлення про те, в яких умовах працювали вітчизняні та зарубіжні інженери-електротехніки в кінці XIX – на початку XX ст.

По кресленнях і патентах М.М. Бенардоса реконструйовані перші в світі зварювальні апарати: електротримач з вугільним електродом, щипці для точкового зварювання, апарат для зварювання листового металу (макет), апарат для зварювання кільцеподібного металу (макет), водяний реостат (діюча модель) та інші. Про зв'язок нового способу зварювання з давнім ковальським ремеслом нагадує ковадло, пристосоване М.М. Бенардосом для зварювання.

Окремий розділ присвячено Євгену та Борису Патонам – видатним українським ученим у галузі електрозварювання. Виставка «Історія електрозварювання», що розташована в одній з кімнат музею, знайомить відвідувачів із розвитком технології зварювання та з'єднання матеріалів з давніх часів і до сучасного зварювання в космосі та зварювання живих тканин.

Ім'я М.М. Бенардоса можна поставити в один ряд із такими відомими винахідниками, як О.С. Попов, П.М. Яблочков, О.М. Лодигін і інші.

Список літератури:

1. Корнієнко О.М. Становлення та розвиток зварювального виробництва в Україні у світовому контексті (70-ті роки XIX ст. – 50-ті XX ст.): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук: спеціальність 07.00.07 – історія науки і техніки. – Київ, 2009. – 39 с.

2. Научно-технические изобретения и проекты. Избранные труды / Бенардос Н.Н. – Киев: «Наукова думка», 1982. – 239 с.

3. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав», 2010. – 99 с.

ЦЕРКВА ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ПАРАФІЯЛЬНА

Опис пам'ятки:

Церква дерев'яна, тридільна, триверха на основі трьох зрубів виповнених з дубових тесаних колод щільно припасованих. Зруби усіх трьох дільниць прямокутні, мають однакову висоту. Установлена на цегляному фундаменті з виступаючим цоколем. Зовні церква обшита горизонтальною шалівкою, виступаючі кути обшиті вертикальною дошкою по всій висоті. Розміри: притвор – (4,16x4,0) м², площа – 18,72 м²; нава – (6,02x5,35) м², площа – 31,8 м²; вівтар – (3,85x3,70) м², площа – 14,44 м²; паперть (ганок) – 11,2 м². Загальна площа – 76,16 м². Освітлюється п'ятьма прямокутними вікнами розміщеними у верхній частині зрубу стін вівтаря та нави, а притвор (бабинень) – напівкруглим вікном, яке знаходиться над вхідними дверима. Двері двостулкові, дубові, оббиті зовні залізом. Верхи трьох частин церкви мають по два заломи на кожному ярусі, під залізним покриттям. З них виступають восьмерики (по три на кожному ярусі). Центральний восьмерик другого ярусу за розмірами ширший і вищий двох інших (притвор, вівтар), вони мають прямокутну форму. Восьмерики третього ярусу декоративні, глухі. Маківки вивершені хрестами складного профілю (ковані). Паперть (ганок) з шістьма східцями; двосхилим дахом, який тримається на шести різьблених колонах. Фронтони у верхній та нижній частині ганку прикрашені декоративною накладною різьбою.

Історична довідка:

Церква Трьохсвятительська парафіяльна с. Пищики Сквирського району Київської області була збудована в 1651 р., використовувалася як культова споруда. В 1930 році церква була закрита. На середину ХХ ст. в результаті соціальних катаклізмів втратила своє значення і переживала період значної руйнації. Постановою Ради Міністрів України від 24.08.1963 р. № 970 церква села Пищики була визнана пам'яткою Національного значення. Враховуючи аварійний стан та неможливість консервації в автентичному середовищі в 1981 р. реставраційною бригадою Переяслав-Хмельницького історико-культурного заповідника церква була перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в північно-західній її частині.

Сучасне призначення:

Культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час споруда є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

У 1995 р. у пам'ятці архітектури Національного значення Трьохсвятительській церкві створена експозиція «Музею українського рушника».

Український рушник – це історія нашого народу. Він супроводжував українця впродовж усього життя. Це символ гостинності та пожертви. Його орнаменти містять прадавні магічні знаки, образи дерева життя, богині-берегині, символи землі, води, небесних світил.

Колекція рушників у Заповіднику налічує понад 4 тис. одиниць. В експозиції музею представлено 367 рушників з різних регіонів України (Київщини, Полтавщини, Полісся, Черкащини, Чернігівщини).

Гордість музею – переяславські домоткані рушники ХІХ ст., які займають особливу сторінку в історії українського народного рушника.

Представлено поліські домоткані рушники ХІХ-ХХ ст. із характерним горизонтальним розташуванням візерунка; кралевецькі мануфактурні рушники ХІХ-ХХ ст. із знаками-оберегами – двоголовими орлами, трисвічниками-трикірами, церквами, дзвіницями; ткані рушники переяславської земської майстерні початку ХХ ст.; вибійчані

рушники Переяславщини 30-50-х рр. XX ст.; сучасні ткані рушники фабрик художніх виробів Переяслав-Хмельницького та Богуслава 50-80-х рр. XX ст. (серед них авторські роботи народних майстрів З. Гончарук, І. Нечипоренка, Н. Скопець).

Привертають увагу рушники XVIII-XIX ст., вишиті різними техніками: давнім полтавським рушниковим швом, «тамбурним» швом, мережко-витяганкою, мережкою з настилом, довбанкою, вирізуванням, хрестиком.

Список літератури:

1. Заїка Н.Л. Церква із села Пищики – пам'ятка народної архітектури XVII ст. // Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток. – Переяслав-Хмельницький, 2006 – С. 71-76.

МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ Г.С. СКОВОРОДИ

Меморіальний музей Г.С.Сковороди розташований у будинку колишнього колегіуму, який збудований у 1753 р. на особисті заощадження переяславського єпископа Іоанна Козловича. Відкритий 2 жовтня 1738 р. в м. Переяславі, колегіум став визначним центром освіти в Україні. Це відбулось завдяки ініціативі переяславського єпископа Арсенія Берла. Колегіум нараховував 6 класів: фара, інфима, граматика, синтаксима, поетика й риторика. З відкриттям у 1773 р. класу філософії, а в 1781 р. – богослов'я, духовенство Переяславсько-Бориспільської єпархії мало можливість одержувати повну богословську освіту.

У Переяславському колегіумі в 1750-1751 рр. читав лекції з поезики видатний український філософ Григорій Савич Сковорода.

Цей навчальний заклад дав освіту плеяді видатних людей: Михайлу Матвійовичу Хераскову – поету, ректору Московського університету; Йосипу Максимовичу Бодянському – професору історії й літератури слов'янських мов Московського університету; Павлу Гнатовичу Житецькому – викладачу Кам'янець-Подільського й Петербурзького університетів та ін.

Урочисте відкриття Меморіального музею Г.С.Сковороди в Переяслав-Хмельницькому відбулось 28 листопада 1972 р. В експозиції розташовані матеріали, що розповідають про святкування ювілейних дат життя Г.С.Сковороди.

В експозиції музею знаходиться факсимільне видання Пересопницького Євангелія. Оригінал книги в 1701 р. Іван Мазепа подарував Переяславському кафедральному собору. Упродовж майже ста п'ятдесяти років Євангеліє зберігалось у Вознесенському соборі та бібліотеці Переяславської духовної семінарії.

Переяславський період був важливою віхою в житті Г.С.Сковороди. Саме в ці роки розпочинається його педагогічна і літературна діяльність.

В експозиції музею унікальний портрет Г.С.Сковороди роботи невідомого художника кінця XVIII ст., українські народні інструменти: сопілка, скрипка, бандура, цимбали, ліра, цитра, на яких умів грати Григорій. Улюбленим музичним інструментом була сопілка.

Один із розділів експозиції присвячений закордонному періоду життя Г.С.Сковороди. У 1745-1750-х рр. тодішній студент у складі так званої Токайської місії, очолюваної генерал-майором Ф. Вишневським, перебував в Угорщині. У вітрині – карта Угорщини XVIII ст., види міст Токаю, Шарошпатока, Кросно того часу, стародруки XVII–XVIII ст., фото меморіальної дошки про перебування Г.С.Сковороди в Токаї.

В одній з кімнат відтворено обстановку класу: столи й лави, класна дошка, на стіні – ікони: «Бог Саваоф», «Матір Божа», «Коронування Діви Марії», біля дверей – вішалка з одягом студентів, на столах – книги. Довершеності експозиції класу надає скульптура Г.Сковороди (робота петербурзького скульптора І.М.Хітрова), яка розміщена за вчительською кафедрою.

У вітринах експонуються Єлизаветинська Біблія часів Сковороди (1766 р.), лютеранська Біблія 1755 р., напрестольні Євангелії XVII-XIX ст.

Мандруючи шляхами Слобожанщини, Г.Сковорода написав 30 байок і об'єднав їх у збірку «Байки Харківські». В експозиції представлені авторські роботи опішнянських гончарів з Полтавщини керамічні посудини, що ілюструють байки поета. На стіні – колекція вишитих полтавських та тканих кралевецьких рушників. Останні дні свого життя Сковорода провів у своїх друзів Ковалівських у селі Пан-Іванівці, що недалеко від м. Харкова. Там філософ помер на світанку 9 листопада (за старим стилем 29 жовтня) 1794 р. За переказами Сковорода сам викопав собі могилу в саду, переодягнувся в чистий одяг і спочив навіки. На могилі заповів зробити напис «*Мирь ловиль мене, но не поймаль*».

У 1972 р. за рішенням секретаріату ЮНЕСКО Міжнародної Ради миру і безпеки ООН 250-річчя від дня народження Г.С.Сковороди відзначилося в 134 країнах світу.

З кожним новим століття зацікавленість ученням і життям Г. С. Сковороди зростає. У наш час Григорія Савича як філософа і письменника знають в усьому світі. В експозиції знаходяться твори Г. С. Сковороди, перекладені мовами народів світу.

Образ Г. Сковороди приваблює як професійних митців, так і народних майстрів. Із творів сучасної доби, представлених в експозиції, – скульптурні портрети Г. С. Сковороди роботи Івана Кавалерідзе, Галини Кальченко; декоративні розписи народної художниці з Переяславщини Марії Буряк – «Мудрець і природа», «Сковорода серед селян», «Біля училища», «Орел і сокола».

Кожному, хто завітає до музею, ще ближчим і дорожчим стане образ великого мислителя і майстра слова – світоча національної культури.

Список літератури:

1. Левицкий П. Прошлое Переяславского Духовного училища. – К., 1889. – С. 28.
2. Пархоменко В. Очерк истории Переяславско-Бориспольской епархии (1733-1785 гг.). – Полтава, 1908. – 130 с.
3. Берло А. Арсеній Берло, епископ Переяславский и Бориспольский. – К., 1904. – 56 с.
4. Радіоненко Т., Нікітіна В. Переяславський колегіум. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 14 с.
5. Нікітіна В. Меморіальний музей Г.С. Сковороди в місті Переяславі-Хмельницькому. Історія. Сьогодення. Перспективи // Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності: Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань. – Київ, 2007. – С. 279-285.

**Завідувач науково-дослідного відділу
«Меморіальний музей Г.С. Сковороди»**

Т.В. Радіоненко

МУЗЕЙ НАРОДНОГО СУХОПУТНОГО ТРАНСПОРТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ

Опис: Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини, відкритий у 1993 р., репрезентує унікальну колекцію транспортних засобів XIX-XX ст.

Ідейним натхненником створення музею і активним збирачем транспортних засобів був Михайло Іванович Жам (1927-2002 рр.). Саме під його керівництвом колектив науковців проводив збір експонатів цієї групи і разом з тим удосконалював свої знання про матеріальну і духовну культуру українців. У результаті більш ніж 40-річної діяльності музейних працівників було організовано понад 700 експедицій до Київської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської, Запорізької та інших областей, зібрано близько 3 тис. експонатів. У колекції НІЕЗ «Переяслав» найчисленнішими є експонати, зібрані на Переяславщині та Бориспільщині.

В експозиції представлено гужові транспортні засоби, що рухаються за допомогою тварин (коней чи волів); пристрої ручного і в'ючного (тварина безпосередньо несе вантаж) та тяглового (тварина впряжена у віз, сани) переміщення вантажів; кінна і волова зброя та упряж.

Транспортні засоби систематизовані за видовими та конструктивними відмінностями, функціональним призначенням і тяговою силою. Експонується полозовий та колісний транспорт, який, у свою чергу, поділяється на господарський, промисловий (кінний і воловий), виїзний (святковий) та пасажирський.

Основними засобами пересування по суші в українців були: зимою – сани, влітку – віз. Сани – найдавніші засоби пересування. Прототипом саней були волокуші, початковою формою яких були зрубані стовбурці невеликих дерев, в які, наче в голоблі, запрягали коней, та таким чином транспортували вантаж. В конструктивному плані сани були однаковими. Основними їх складовими були двоє полозів, в які вставлялися «копили» (кілки) та насади, що ставилися на ці копили. На насади ставився ящик (дощаний або плетений із лози). В експозиції одно-, дво-, трьох-, шестимісні сани.

Найбільш поширеним і характерним засобом пересування весною, влітку і восени був чотириколісний віз. В залежності від призначення і відповідного влаштування кузова існував ряд варіантів воза: биндюг, котига, чумацька мажа, грабарка, безтарка, гарба, біда, фаєтон, тачанка, шарабан.

У центрі павільйону розміщена оглядова доріжка, яка демонструє фрагменти різних видів шляхів (грунтовий, дерев'яний настил, булове мощення). У комплексі з транспортними одиницями експонується виробничий підрозділ з виготовлення та обслуговування транспортних засобів. До його складу увійшли фрагменти кузні, стельмашної майстерні, ободопарня. Доповнюють художній образ музею оригінальні панно художника Ю. Легенького «Шлях – це доля українського народу».

Місце знаходження об'єкта: Київська область, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Бойко Н.А. Методична розробка тематичної екскурсії «Народний сухопутний транспорт». – 2002 р. – НІЕЗ «Переяслав».
2. Бойко Н.А. Наукова концепція та розширена тематична структура стаціонарної документально-речової експозиції Музею народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини. – 2002 р. – НІЕЗ «Переяслав».
3. Жам М., Легенький Ю., Сікорський М. Українська народна естетика. – К.: ДАЛПУ, 1996. – С. 147.
4. НІЕЗ «Переяслав». Фонди. Основний фонд збереження. Група «Етнографія».
5. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав», 2010. – 99 с.
6. Степовий О.М. Транспортування продуктів хліборобства українськими селянами, XIX століття // Святий. Вічний. Суцільний. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Випуск 1. – С. 61-65.

Зав. відділом «Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини» _____ Л.М. Шкіра

Музей трипільської культури

Експозицію Музею трипільської культури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» відкрито 20 вересня 2003 р. Основою для створення музею стали матеріали багаторічних досліджень археологів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у різних регіонах України та на території Переяславщини.

Представлені тут експонати розповідають про племена давніх землеробів, що заселяли територію Східної Європи з кінця VI до початку III тис. до н.е. У 1896-1899 рр. розкопки решток їх поселень провів відомий археолог Вікентій В'ячеславович Хвойка поблизу містечка Трипілля на Київщині, від чого й походить назва – трипільська культура.

Давньоземлеробські племена України мали високоорганізоване суспільство. Трипільці заснували перші протоміста у Європі, на території яких проживало понад 10 тис. жителів. Вони стояли на порозі створення писемності, користуючись піктограмами – знаковим, мальованим письмом – зображеним на посуді та пластиці, що демонструються у музеї.

В експозиції музею представлено більше 500 артефактів, які походять з пам'яток більшості регіонів розповсюдження трипільської культури. Вони дають уявлення про господарство, ремесла, побут та культуру давніх землеробських племен, які проживали на території майже всієї Правобережної та частково Лівобережної України 7-5 тисяч років тому. Старожитності з археологічних розкопок розповідають про систему обробітку землі у мідному віці. Для огляду представлені перші культурні знаки, кістяні й рогові мотики та рало для обробітку ґрунту, реконструкції кам'яних серпів для збору урожаю та зернотерки для обмолоту збіжжя.

У музеї демонструються рідкісні знахідки з кількох кам'яних майстерень, виявлених у Подністров'ї на поселеннях Ломачинці, Лоївці, Теремці, Жванець, які висвітлюють процес переробки кременю та виготовлення знарядь з нього. Гончарство репрезентують матеріали унікального комплексу гончарних печей та майстерні, досліджених на поселенні у с. Жванець на Хмельниччині. Привертають увагу предмети ткацького ремесла: керамічні грузила, пряслиця від веретен, відбитки тканин на денцях посудин, кістяні голки та проколки, які походять з поселень Жванець-Щовб, Грим'ячка, Непоротове, Білий Камінь-Стіна, та відтворення вертикального ткацького верстата найдавнішої конструкції з використанням глиняних важків-відтяжок. Мають особливу наукову цінність та приваблюють своєю оригінальністю та художніми якостями антропоморфні керамічні скульптурки, які носили культовий характер і використовувались в магічних обрядах. Серед них вирізняється антропоморфна скульптура із нанесеним мінеральними фарбами зображенням зачіски, борода, вусів, амулету на шиї, браслету на передпліччі, а на спині – «древа» життя. Про сакральний світ давнього населення України розповідають унікальні культові предмети: біноклеподібний виріб та зооморфна посудина з поселення Косенівка, модельки житла та саночок з поселення Доброводи, реалістична антропоморфна пластика з поселень Крутуха-Жолоб та Грим'ячка, кістяна бойова сокира й глиняні «шаблони» зі Жванця, зерновик з антропоморфними зображеннями з поселення Гребені тощо. Демонструються рідкісні фотографії розкопок, зібрані найцікавіші реконструкції виробничих процесів, ремесел, найдавніших верстатів, виконані в різний час дослідниками. Представлені оригінальні карти розповсюдження трипільської та суміжних культур на території України, виконані відомим археологом-трипіллязнавцем Т.Г. Мовшею, що дозволяє масштабно уявити історичну ситуацію у часи становлення суспільств із відтворюючим господарством.

Старожитності Музею трипільської культури дають змогу відтворити і наблизити віддалений світ наших предків, які поклонялися Великій богині Праматері-Землі.

Адреса Музею трипільської культури: Україна, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Шевченка, 10, тел. 04567-5-16-75

Режим роботи: з 9 до 17 години; вихідні дні: понеділок, вівторок.

Список літератури:

1. Бузян Г.М., Тетеря Д.А., Білоусько В.М. Історія створення та перспективи вдосконалення експозиції Музею трипільської культури НІЕЗ «Переяслав» // Науково-

- дослідницька та просвітницька діяльність Вікентія Хвойки. До 160-річчя з дня народження. – Трипілля, 2010. – С. 9-16.
2. Тетеря Д.А. Музей трипільської культури // Путівник. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – Переяслав-Хмельницький, 2011.
 3. Тетеря Д.А., Білоусько В.М. Музей Трипільської культури у м. Переяславі-Хмельницькому: сучасний стан та перспективи розвитку. Колективна монографія. – Умань: ПП Жовтий, 2009. – С. 180-187.
 4. Тетеря Д.А., Білоусько В.М. Михайло Сікорський та Тамара Мовша – будівничі першого в Україні Музею трипільської культури. // Краєзнавство. – 2013. – № 4. – С. 123-128.
 5. Набір листівок «Старожитності Трипілля» / автори-упорядники Дмитро Тетеря, Валентина Білоусько. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 10 шт.

Підготовлено: 22.04.2015 р.

Тетеря Д.А., завідувач науково-дослідного відділу «Музей трипільської культури»;

Білоусько В.М., молодший науковий співробітник.

МУЗЕЙ ХЛІБА НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Музей хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (м. Переяслав-Хмельницький, вул. Літописна, 2). Створено музей у 1984 р. за ініціативою генерального директора Заповідника М.І. Сікорського.

В експозиції Музею хліба широко представлено історію вітчизняного хліборобства з найдавніших часів до сьогодення. В історико-хронологічній послідовності максимально повно розкриті основні етапи розвитку хліборобства і хлібопекарства; представлені всі технологічні процеси хліборобства і хлібопекарства від підготовчих до заключних; відслідковується послідовність хліборобських робіт річного циклу; відтворено побутові умови життєдіяльності хліборобської родини XIX ст.; аналізуються впливи політичних подій і явищ на розвиток хліборобства; пропагуються досягнення агрономічної, селекційної, пекарської наук. Експозиція музею розповідає про походження зернових культур, знайомить із системами землеробства, хліборобськими знаряддями праці, селекцією, технологіями випікання хліба в домашніх умовах та на виробництві, традиціями використання зерна та хліба в українському побуті, народних звичаях і обрядах календарного та родинного циклів.

До музейного комплексу, що займає територію близько 2 га, входять: експозиційний павільйон площею 600 кв. м., де розміщена основна експозиція: хата селянина-хлібороба 1916 р. (с. Кунцеве Новосанжарського р-ну Полтавської обл.); три комори для зберігання зерна, датовані сер. XIX ст. – поч. XX ст. (с. Яхники Лохвицького р-ну Полтавської обл.; с. Вишневе Лохвицького р-ну Полтавської обл.; м. Київ (Поділ); вітряний млин кін. XIX ст. (с. Мирча Бородянського р-ну Київської обл.); майстерня з виготовлення та насікання жорнових каменів і відкритий майданчик, де представлена сільськогосподарська техніка кін. XIX–XX ст.

В експозиції розміщено близько 2,5 тис. експонатів, які репрезентують історію вирощування, збирання, зберігання, випічки хліба протягом усієї історії людства. Експонується унікальна колекція реліктової пшениці, що вирощувалася в давні часи, кам'яний, керамічний посуд ранніх хліборобів, який використовувався для зберігання і обробки зерна, різноманітні сільськогосподарські знаряддя праці та машинна техніка, одяг землеробів, речі побуту, зразки зерна і хліба. Низка документально-речових матеріалів представляє сучасні досягнення української хліборобської і хлібопекарської галузі. Окремий куточок експозиції присвячений висвітленню ролі хліба в часи голодомору 1932-1933 рр. на Переяславщині та Другої Світової війни. Експозицію доповнює колекція мистецьких творів на хліборобську тематику.

Поруч із павільйоном розміщена хата селянина-хлібороба із с. Кунцеве Новосанжарського р-ну Полтавської обл. У хаті відтворено типовий інтер'єр селянського житла другої половини XIX ст., експонуються побутові речі, що використовувалися для приготування і зберігання хліба, хлібобулочні вироби. У коморі з с. Яхники Лохвицького р-ну Полтавської обл. представлені знаряддя праці, побутові речі, ємкості для зберігання зерна.

На відкритому майданчику експонується сільськогосподарська техніка другої половини XX ст.

Музейна експозиція відзначається інформативністю, наочністю, широтою проблематики, художньо-мистецьким вирішенням, дає можливість зрозуміти життя та побут наших предків-хліборобів, детально ознайомитися і порівняти минуле та сучасне.

Список літератури:

1. Буклет «Музей хліба запрошує». – К., 2004 р.
2. Жам О.М. Досвід збереження, вивчення та експонування комплексу пам'яток Музею хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Жовківські

читання 2011: Збірник статей першої наукової конференції «Музей в сучасному світі». – Львів, 2011. – С.93-99.

3. Жам О.М. Дослідження в галузі млинарської техніки: ступи у зібранні Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Матеріали V-ї науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2006. – С. 96-98.

4. Жам О.М. Колекція жорнових поставів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Матеріали 4-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2005 – С. 59-63.

5. Жам О.М. Млинарські споруди Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Матеріали I-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Збереження пам'яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспективи» – К., 2001. – С. 9-14.

6. Жам О.М. Музей Хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: до 25-річчя створення та діяльності // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 135-143.

7. Жам О.М. Музею хліба – двадцять років (з історії створення та діяльності музею) // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Збереження пам'яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспектива». – К., 2004. – С. 26-28.

8. Жам О.М. Пряники і пряничні форми у зібранні Музею хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Переяславіка: Наукові записки НІЕЗ «Переяслав. Збірник наукових статей. – К.: Міленіум. – 2008. – Вип. 2 (4) – С. 247-253.

9. Жам О.М. Хліборобська техніка Музею хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання історії техніки» – К., 2003. – С. 146-149.

10. Святій. Вічний. Суший... Збірник науково-популярних статей про хліб. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 1. – С. 171.

Завідувач науково-дослідного відділу «Музей хліба»

О.М. Жам

ПОКРОВСЬКА ЦЕРКВА

Пам'ятка архітектури Національного значення. Належить до того типу церков, у яких зруби стін усіх дільниць мають однакову висоту. Кожен зруб завершується окремим верхом. Середній зруб ширший і довший за бабінець і вівтар. Центральний зруб і бабінець прямокутної форми, вівтар – п'ятистінний. Зруб зовні шальований вертикально дошками. Кожен із трьох верхів має по два заломі. Перші заломі полегшують масу зрубів стін, переходять у світловий восьмерик. Другі заломі переходять у видовжені глухі ліхтарі. Їх завершують чітко окреслені грушоподібної форми восьмигранні глави з кованими хрестами складного профілю.

Церква збудована у с. Сухий Яр Ставищанського р-ну Київської обл. у 1774 р. Храм був освячений на честь Покрови Пресвятої Богородиці. У 1984 р. була демонтована і перевезена на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. У 1986 р. пам'ятка була реставрована на території музею. Жителі с. Сухий Яр Ставищанського р-ну Київської обл. збудували в своєму селі точно такої форми церкву, тільки дерев'яними в ній залишилися лише барабани та бані.

В приміщенні церкви розташовано експозицію Музею історії Української православної церкви. Експозиція музею висвітлює передумови запровадження християнства в Київській державі, утвердження православної церкви як загальнодержавної на теренах України-Русі, розкриває аспекти двовір'я, головні засади аскетичного життя, представляє церковне книгодрукування та твори отців і учителів Вселенської церкви. В експозиції відображається роль православної церкви в боротьбі за національну незалежність України у XVII-XVIII ст., висвітлено значення православних церков і монастирів в історії українського народу, сучасне релігійне життя України, вплив православної церкви на духовність українців. Представлено портрети видатних діячів православ'я, археологічні старожитності, релігійну літературу XVII-XX ст., речі церковного вжитку й побуту священнослужителів.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 99.
2. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. – 2010. – 99 с.
3. Ткаченко Н.Г. До історії комплектування двору козацької Покровської церкви на території Музею народної архітектури Середньої Наддніпрянщини // Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Збірник наукових статей. – 2012. – Вип. 6 (8). – С. 253-257.
4. Ткаченко Н. Концептуальні засади створення комплексу двору козацької церкви на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Могилянські читання. Збірник наукових праць. – Ч. II. – К., 2007. – С. 374.
5. Ткаченко Н. Культові пам'ятки дерев'яної архітектури Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту // Українська культова архітектура у світовому контексті. – К., 2001. – С. 101-104.
6. Ткаченко Н.Г., Жам О.М. До історії формування колекції сакральних пам'яток Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Дванадцяті Міжнародної наукової конференції (28-30 травня). – К., 2014. – С. 87-92.
7. ukrainaincognita.com/kyivska-oblast/sukhyi-yar

ПОЛІСЬКА ХАТА С. ВАБЛЯ БОРОДЯНСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розташована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Збудована в кінці XIX ст. місцевими майстрами. Перевезена та встановлена на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1966 р.

Трьохкамерна зрубна будівля (типу дві хати через сіни), соснові тесані бруски покладені в півдерева з лишком, сіни – закладка в шули. Стіни не мазані, шпаровані і побілені. В хаті п'ять вікон на три шибки (троє на чільній стороні і двоє на тильній стороні). В сінях двоє дверей. Дах чотирьохсхилий, покритий соломною, на два димоходи. Доцані крокви врубані у верхні вінці зрубу. Сволоки в хатах повздожжені, стеля – пиляні дошки покладені в розбіжку. Підлога глинобитна – долівка.

В середині хати розташована експозиція житла.

Розміри: довжина – 12,34 м, ширина – 4,85 м, висота – 2,80 м. Площа – 62 м²

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. до проекту Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба. Складено в 1960-1965 рр. громадським проектантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенко Є.Ф., 1969 р. / Особистий архів Козій Г.І.
3. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.
4. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

САДИБА ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНИНА-ЗЕМЛЕВЛАСНИКА

У комплекс садиби заможного селянина-землевласника входять хата, три надвірні комори, клуня, повітка, саж. Всі об'єкти комплексу садиби є пам'ятками архітектури місцевого значення.

Хата: п'ятикамерна споруда. Стіни шпаровані, мащені, білені зовні і з середини. Стеля дощана, покладена в розбіжку на сволюки і стіни, зверху валькована, знизу шпарована і побілена. Освітлюється 11 великими вікнами: п'ятеро вікон на чільній стіні, троє на тильній, троє на лівій причілковій стіні. Хата має два входи. Над кожним входом збудований невеликий ганок, вкритий бляхою. Дах хати чотирихилий, вкритий бляхою. З чільного боку даху розташовані два віконця-віддушники для освітлення та вентиляції горища. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки. Підлога у хаті – глинобитна, на ганках – дощана. Навколо хати призьба з дубових дощок.

Хата збудована у с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. місцевими майстрами у другій половині XIX ст.

Хата демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1974 р.

На даний час пам'ятка використовується як експозиційний об'єкт Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини: в хаті представлено побут заможного селянина поч. XX ст. В споруді облаштовано дві спальні, вітальню, кухню, хатину. У меблюванні і оздобленні хати заможного господаря спостерігаються елементи селянського і міщанського побуту: поруч з комодами експонуються давні розписані скрині, ікони, завішені рушниками, але на стіні килим. У найвіддаленішому кутку кімната дочки господаря. Ліжко застелене барвистим вовняним ліжником, поряд з шафою для одягу гарно розмальована скриня, в якій дівчина зберігала полотно, традиційний народний одяг, прикраси. В кутку ікона, завішена гарним рушником. У спальні господарів ліжко, шафа, комод, велика скриня, сундучок для паперів, канапея. У вітальні поруч з лавами-канапеями, буфетом з красивим фарфоровим посудом, грамофоном, фісгармонією представлено і домоткані рушники та скатерті.

У кухні, крім речей побуту, які можна зустріти в кожній селянській хаті, є також такі, що характерні для міського побуту: кавоварка, самовар, закритий мисник, гасова лампа. За кухнею – хатина, яка використовувалася як виробниче приміщення: там пряли, ткали зимою. В хатину вносили новонароджених телят, ягнят, поросят. Там спали наймити.

Наявні у садибі господарські будівлі дають достовірну інформацію про побут заможного селянства.

Комора: рублена з тесаних дубових та осикових колод. В плані квадратна, складається з двох частин: відкритого ганку влаштованого на чотирьох стовпчиках та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під спільним дахом, вкрита залізом. Збудована в кінці XIX ст. в с. Манькова Прірва (нині с. Червоне). В 30-х рр. XX ст. перевезена в с. Шевченкове Лохвицького р-ну Полтавської обл. Демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у вересні-жовтні 1979 р.

Комора: рублена з тесаних дубових брусів. Прямокутної форми, складається з двох частин: ганок-навіс опирається на чотири стовпці та однокамерне закрите приміщення. Споруда під одним чотирихилим дахом. Збудована в 60-х рр. XIX ст. в с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. місцевими майстрами у дворі заможного селянина. Демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1974 р.

Комора: рублена з тесаних дубових брусів з «лишком». Дах чотирихилий, критий залізом. Збудована у 70-х рр. XIX ст. в с. Козинці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. місцевими майстрами у дворі заможного селянина. В 30-х рр. XX ст. перевезена на територію колгоспу, де використовувалась як складське приміщення. Демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1974 р.

Саж: рублений із тесаних дубових брусів з «лишком». Дах чотирихилий, вкритий очеретом. Підлога із тесаних обапелів. На поздовжній стіні двоє дверей. Збудований у 70-х рр. ХІХ ст. в с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. у дворі заможного селянина місцевими майстрами. Демонтований, перевезений і встановлений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1974 р.

Клуня: однокамерна, невисокі стіни плетені із лози, закріпленої на каркасі із присох. Дах чотирихилий, вкритий очеретом, влаштований на коньковому сволоці, що спирається на вкопані вздовж середньої осі споруди дві дубові сохи з «рогульками». Крокви даху попарно зв'язані між собою тиблями, верхніми кінцями спираються на сволок, нижніми на колоди (ощепини). Ощепини закріплені на присохах. На фасадному боці по центру навішені на бігунах високі двостулкові двері. Збудована в 90-х рр. ХІХ ст. в с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. місцевими майстрами у дворі заможного селянина. Демонтована, перевезена і встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1974 р.

Повітка: однокамерна споруда. Стіни із соснових тесаних плах, покладених в дубові шули. Дах двохилий, вкритий очеретом. На чільній стіні двоє одностулкових дверей. Збудована у 80-х рр. ХІХ ст. в с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. у дворі заможного селянина місцевими майстрами. Демонтована, перевезений і встановлений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1974 р.

Комплекс садиби заможного селянина-землевласника є експозиційною одиницею території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 98-99.

2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

3. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. 2010. – С. 99.

**Науковий співробітник
науково-дослідного відділу «Музей хліба»**

Тонконог О.І.

САДИБА ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНИНА-ПРОМИСЛОВЦЯ

У комплекс садиби входять: хата, повітка-олійниця, повітка, комора, саж, погрібник.

Опис пам'ятки:

Хата за функціональною типологією є об'єктом житлової споруди. Будівля п'ятикамерна, типу: хата + ванькір + хатина + сіни + комора. В плані прямокутної форми. Стіни з соснових тесаних колод, покладених в дубові шули. Стіни шпаровані, мазані, біленні зовні та з середини. Стеля в хаті дощана покладена в розбіжку на сволоки і стіни, зверху вальковані, знизу шпарована і побілена. Освітлюється 6 вікнами на чотири шибки з віконницями: два на чільній стіні, два на тильній (задній), два на лівій причілковій.

Хата має одні двері посеред чільної стіни. Над дверима збудований невеликий напіввідкритий ганок на чотирьох пиляних фігурних стовпцях, вкритий бляхою.

Дах чотирихилий на кроквах, критий очеретом по латах, гребінь придавлений дерев'яними «півзинами» з дощаним димарем. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки. В сінях лаз на горище, закритий лядою. Підлога хати глинобитна, на ганку – дощана. Навколо нижніх вінців хати, оббита дошками глинобитна призьба з червоною підводкою.

В середині хати розташована експозиція житла заможного селянина-промисловця. В коморі представлено домашнє начиння, господарський реманент.

Розміри: довжина – 12,78 м, ширина – 7,10 м, висота – 2,20 м. Площа – 90,3 м².

Історична довідка:

Хата – збудована в 60-х рр. XIX ст. в с. Єрківці Переяславського повіту Полтавської губернії, місцевими майстрами. Хата займала центральне місце в садибі, знаходилася в глибині двору, вікнами виходила на південний схід. Перевезена та встановлена на територію садиби заможного селянина-промисловця Музею народної архітектури та побуту в 1966 р.

Опис пам'ятки:

Повітка-олійниця – прямокутна будівля. Стіни каркасні, вертикально зашиті дошкою-шалівкою. На двоє дверей(одні для входу, другі для виносу олії). Дах чотирихилий, очеретяний.

Всередині повітки – дубовий прес XVIII ст. (довжина – 9 м, діаметр – 70 см). Конструктивні дані пресу: з двох боків тесаний дуб довжиною – 9 м, діаметром – 70 см, який піднімається за допомогою дерев'яного гвинта (з берези) у отвір якого встановлено воротило. Сам дуб кріпиться на дубових стояках закопаних на 220 см у землю з прибитими хрестовинами для кріпості. Біля сох обмежувач підйому і опускання дубу. У потовщеному кінці його – гніздо для ступи та хлопчика-болванки.

Продуктивність олійного пресу – 3-4 ц олії за світловий день.

Олійниця є типовою оригінальною промисловою установкою характерною для двору заможного селянина-промисловця XVIII-XIX ст.

Розміри: довжина – 11,87 м, ширина – 6,30 м, висота – 1.78 м, площа – 74,78 м²

Історична довідка:

Повітка-олійниця – збудована в першій половині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії в садибі прадіда Якова Собка, місцевими майстрами. В 1930 році дворище Собка було усупільнене, воно стало базою для створеного колгоспу. Олійниця використовувалась за призначенням до 50-х рр. XX ст. З 60-х рр. XX ст. – не використовувалась. Перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1965 р.

Опис пам'ятки:

Повітка – двокамерна споруда, розділена на дві частини дерев'яною перегородкою з товстих дощок. Стеля дощана з поперечними сволами. Каркасне заповнення стін дерев'яне у шули. Повітка на двоє дверей. Дах двоскатний до фронтонів, покритий черепицею. Крокви даху кріпляться попарно зверху тиблями, а внизу врубані в «ощепини». Підлога земляна. Зовні причілкові і тильна сторони мазані рудою глиною. Поряд з повітки – загін з яслами обгороджений латами.

Розміри: довжина – 8,75 м, ширина – 5,00 м, висота – 2,20 м, площа – 43,75 м²

Історична довідка:

Повітка – збудована в другій половині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії. Перевезена та встановлена на музею народної архітектури та побуту в червні 1970 р.

Опис пам'ятки:

Комора – рублена будівля із тесаних соснових ретельно припасований колод з «лишком». В плані споруда квадратної форми, складається з двох частин об'єднаних спільним дахом: власне комори – однодільного закритого приміщення і галереї з різьбленим піддашком, який тримається на чотирьох пиляних фігурних стовбцях. Підлога з дощок укріплена дерев'яними штифтами, стеля із шалівки. Дах невисокий чотирисхилий на кроквах, критий залізом. Двері дощані.

Розміри об'єкту: довжина – 5,65 м., ширина – 5,45 м, висота – 2,45 м, площа – 31 м², площа з ганком 35,87 м².

Історична довідка:

Комора – збудована в 40-і рр. XIX ст. в с. Дениси Переяславського повіту Полтавської губернії, на садибі заможного селянина місцевими майстрами, в плані забудови двору розміщувалась поблизу хати («на очах»). Комора призначалася для зберігання зерна, цінного господарчого реманенту та речей вжитку. В роки колективізації комора була усупільнена, використовувалась як складське приміщення. При перевезенні і встановленні на новому місці конструктивних змін не зазнала. В коморі відсутні засіки для зерна (були окремо для жита, вівса, ячменю). Перевезена та встановлена на території садиби заможного селянина-промисловця Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в травні 1966 р.

Опис пам'ятки:

Саж – невелика зрубна будівля, стіни викладені із дерева-кругляка в чашу з лишком. Дах чотирискатний, покритий очеретом, дах біля входу трохи винесений назовні. Саж піднятий над землею на дубових стояках для стікання нечистот, корита встановлювалися всередину сажа. Крокви даху врубані у верхній вінець зрубу.

Розміри: довжина – 2,7 м, ширина – 2,7 м, висота – 1,7 м, площа – 7,29 м²

Історична довідка:

Саж – збудований в 60-х рр. XIX ст. в с. Циблі Переяславського повіту Полтавської губернії в садибі заможного селянина, місцевими майстрами. В плані забудови двору саж був побудований поруч із повіткою. Призначався для відгодівлі свиней. Перевезена та встановлена на території садиби заможного селянина-промисловця Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в червні 1966 р.

Опис пам'ятки:

Погрібник – наземна, однодільна зрубна квадратної форми господарська будівля. Дах двосхилий до фронтонів, покритий очеретом. З чільної сторони – невеликі дверцята. Вхід в погріб – по драбині.

Призначався для збереження кисломолочних продуктів, городини та квашні.

Розміри: довжина – 2,97 м, ширина – 4,15 м, висота – 1,05 м, площа – 12,32 м²

Історична довідка:

Погрібник – збудований в середині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії, в садибі заможного селянина Собка П.В. Перевезений та

встановлений на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в жовтні 1968 р.

Сучасне призначення:

Культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час споруди є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

На протязі 1965-1970 рр. було створено експозиція садиби заможного селянина-промисловця.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Іщенко Є.Ф. до проекту Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку – музею просто неба. Складено в 1960-1965 рр. громадським проектантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенком Є.Ф., 1969 р. / Особистий архів Козій Г.І.
3. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.
4. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.

САДИБА СЕЛЯНИНА ОЛІЙНИКА

До садиби селянина олійника входить комплекс об'єктів: хата, комора та клуня.

Хата (перевезена з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.) – двохкамерна споруда типу: хата + сіни. Стеля в сінях відсутня, наявні два поперечні сволоки. У сінях під димохідним отвором влаштована грубка, що використовувалася для підігрівання подрібненого сім'я олійних культур (мезги) до певної температури, яка переходить у димохід з дощок. Стеля в хаті дощана, «в розбіжку», покладена на верхні вінці зрубу та поздовжній дубовий білений і поперечні сволоки. Горище вислане очеретом, помазане. Вікон – чотири на шість шибок, всі в житловій кімнаті: 1 – на причілковій стіні, 2 – на фасадній, 1 – на задній. Хата має одні широкі входні двері, які розміщені в сінях. Крокви врубані у верхні вінці зрубу. Дах хати чотирихилий, покритий очеретом. В житловій кімнаті у лівому кутку біля дверей – піч з лежанкою. У хаті (житловій кімнаті) та сінях підлога – глинобитна долівка. Для утеплення стін та їх міцності довкола будівлі влаштована глинобитна засипна призьба з червоною підводкою, оббита дошками. Інтер'єр споруди обладнаний численними знаряддями праці та пристроями для олійного промислу. В середині хати розташована експозиція житла селянина олійника. В сінях знаходиться гвинтова олійниця заводського виробництва, перевезена із с. Григорове Івано-Франківської області.

Олійниці – пристрої для одержання олії – відомі з давніх-давен. Основним способом одержання олії було пресування: спочатку за допомогою важеля, пізніше – з'явилися гвинтові преси, (як вважають вчені, винайдені ще древніми греками), з XVI ст. – клинові, а з поч. XIX ст. – гідравлічні преси. Технологія підготовки зерна до пресування залежала від насіння. Перевагу надавали зернам цих рослин тому, що з них був більший вихід олії, зерно цих рослин легше подрібнюється. Спочатку зерно ретельно очищали на ситах та провіювали. Потім подрібнювали на спеціальній пристрої – вальцях. Подрібнене зерно – мезгу – фальювали, тобто у ночвах розтирали, розминали руками, збризкуючи водою. Фальювали (виминали) до тих пір, поки уже не починала виділятися олія. Потім мезгу підігрівали, піджарювали на сковороді. Коли мезгу піджарювали, то ретельно помішували для рівномірного прогрівання, температура не повинна перевищувати 60-80° С. Від цієї операції залежав смак олії. Коли зерно підгорало, олія втрачала колір і смак. При недостатньому прогріванні був менший вихід олії.

Для виготовлення соняшникової олії вирощували спеціальні олійні сорти соняшника, в яких зерно легше звільнялося від лушпиння.

Комора (перевезена з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області та встановлена на території музею у 1972 р.) збудована в другій половині XIX ст. у с. В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Являла собою господарську споруду для зберігання зернових культур.

Клуня (перевезена з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.) Господарська споруда. Перевезена та встановлена на території музею у 1972 р. В клуні експонується стаціонарна гвинтова олійниця, яка була перевезена до музею в 1970 р. із с. Глузьського Макарівського району Київської обл. Олійниця представляє собою масивний тесаний дуб, що відповідно кріпиться на дубових стояках, закопаних у землю. У тоншому кінці колоди укріплений підйомний гвинт для опускання і піднімання дуба. У потовщеній частині нижнього дубу міститься гніздо для ступки, що використовувалося для закладання обробленого насіння, з отвором для витікання олії.

Сучасне цільове призначення: культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Об'єкти, що входять до складу комплексу, відповідають критерію автентичності, є витвором зниклого мистецького стилю народної архітектури.

Список літератури:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ

«Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.

2. Матеріали фондової облікової документації. Група «Пам'ятки архітектури» (облікове позначення «ПА») № 14.

3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-дослідного сектору
«Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема» Кучеренко І.І.**

БУДІВЛЯ СІЛЬСЬКОЇ УПРАВИ З С. В'ЮНИЩЕ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО Р-НУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛ.

Знаходиться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Збудована в кінці XIX століття в селі В'юнище Переяславського повіту Полтавської губернії сільськими майстрами.

Перевезена, встановлена та реконструйована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1971-1972 рр.

Хата чотирьохкамерна: канцелярія + сіни + холодна + комірчина. Власне «хата» – в «зруб», сіни – «в шули». Стіни хати оббиті дранкою «шерцовкою» і товстим шаром глини, мазані та білені, на стелі – дошки, покладені в розбіжку на повздожній сволок. Чільна і тильна сторона сіней не мазані і не білені. В сінях п'ятеро дверей. Хата має 7 вікон на 6 шибок: 3 – на чільній стороні, 3 – на причілках, 1 – на тильній стороні. Внутрішні перегородки збудовані закладкою «в шули» з не товстого дерева. Долівка у хаті: канцелярії, сінях, холодній, комірчині – глинобитна. Навколо стін – призьба: на чільній та на тильній стороні з дощок, на причілкових – з лози. Дах чотирихилий, критий очеретом.

Список літератури:

1. Жам М.І. Від інтер'єру житла до музею просто неба (спогади) / Архів Жам О.М.
2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.
3. Музеї – моє життя. Мій заповіт мої музеї (до 85-річчя М. Сікорського) – Переяслав-Хм.: Міленіум, 2008. – 30 с.
4. Путівник «Переяслав. Місто музеїв». НІЕЗ «Переяслав». – 2010. – 99 с.

Молодший науковий співробітник НДФ МНАП

О.П. Степанова

ЦЕРКВА ПОКРОВИ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

Пам'ятка архітектури та містобудування місцевого значення.

Церква тридільна, триверха, розміщена за віссю схід-захід. Будівля зрубна, з дубових тесаних пластин, ретельно припасовані вінці покладені без лишку, шальована горизонтально, крита залізом.

Середній зруб (нава) в плані наближений до квадрату (7x7,1 м.), зруб бабинця прямокутної форми (3,78x5,60 м.), вівтар – гранчастий, побудований на п'яти сторонах восьмигранника (2,91x0,69x2,57x1,68x2,94 м). Стіни центрального зрубу вищі від зрубів вівтаря і бабинця. Бокові зруби мають по одному залому, середній – два заломі, завдяки чому домінує над боковими. Маківки вивершено кованими хрестами. Освітлюється споруда шістьма прямокутними вікнами у верхніх частинах зрубів стін та ромбовидним вікном у вівтарній частині. На прямокутних вікнах бабинця і вівтарної частини ковальської роботи хрестоподібні ґрати. Додаткове освітлення забезпечує напівосвітлений восьмирік центральної бані. Одвірки вхідних дверей шестикутні (ознака архаїчності споруди), орнаментовані. Другі двері – вхід до вівтаря з південного боку. Перед входом – ганок-паперть із фігурними стовпчиками. Споруда фарбована олійною фарбою в сірий колір.

Підлога дощана, в шпунти, на дубових лагах. Облаштування інтер'єру не збереглося. Відновлено рослинно-геометричний розпис.

Збудована в с. Острійки Білоцерківського р-ну Київської обл. у 1606 р. місцевими майстрами на кошти козацької громади. В автохтонному середовищі церква неодноразово ремонтувалася (1740, 1823, 1886 рр.). Після останнього ремонту храм було значно розширено бічними прибудовами, які були відкинуті після перенесення пам'ятки на територію музею. Використовувалась як парафіяльна церква 6 класу, при церкві діяла однокласна школа. У 30-х рр. ХХ ст. церква була зачинена і перетворена на зерносховище. Науковцями Переяслав-Хмельницького державного історичного музею виявлена у 1966 р. У 1967 р. у с. Острійки почалася руйнація пам'ятки. На захист церкви виступили відомий в Україні етнограф, художник, мистецтвознавець І.М. Гончар і директор Переяслав-Хмельницького державного історичного музею М.І. Сікорський. Завдяки організованості музейних працівників пам'ятка була в стислі терміни демонтована і перевезена на територію Музею і в тому ж 1967 р. реставрована. Це була одна з перших спроб на теренах України демонтажу і реставрації на території музею просто неба пам'ятки сакральної архітектури, хоча парафіяни досить часто переносили свої дерев'яні храми з одного місця на інше.

Покровська Острійська козацька церква – перша пам'ятка культової дерев'яної архітектури Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини.

На даний час у приміщенні церкви функціонує експозиція Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: представлені ікони II пол. ХІХ – поч. ХХ ст., іконостас II пол. ХІХ ст. із церкви с. Волошинівки Баришівського р-ну Київської обл.

Пам'ятка неодноразово була задіяна у зйомках художніх і науково-популярних фільмів.

На цвинтарі представлено хрести з кладовищ козацьких сіл Переяславщини: кам'яні ХVІІ-ХХ ст. та дерев'яні ХІХ-ХХ ст., перевезені на територію музею із зони затоплення Канівського водосховища та ряду населених пунктів Переяславщини.

Згідно традиції, до церкви веде декілька вулиць і вуличок. Центральний вхід до церковного двору – через металеві ворота і дві хвіртки роботи ковалів Житомирщини II пол. ХІХ ст.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвяч. 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 98-99.

2. Набок Л.М. «Актуальні питання вивчення та експонування традиційних культових споруд в етнографічному заповіднику «Переяслав» // Наукове видання «Проблеми охорони та дослідження етнографічної спадщини. Збірник статей». – Київ, 2005. – С. 47-52.

3. Ткаченко Н.Г. До історії комплектування двору козацької Покровської церкви на території Музею народної архітектури Середньої Наддніпрянщини // Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» / Збірник наукових статей. – 2012. – Вип. 6 (8). – С. 253-257.

4. Ткаченко Н. Концептуальні засади створення комплексу двору козацької церкви на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» // Могилянські читання. Збірник наукових праць. – Ч. II. – К., 2007. – С. 374.

5. Ткаченко Н. Культові пам'ятки дерев'яної архітектури Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту // Українська культова архітектура у світовому контексті. – К., 2001. – С. 101-104.

6. Ткаченко Н.Г., Жам О.М. До історії формування колекції сакральних пам'яток Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Дванадцяті Міжнародної наукової конференції (28-30 травня). – К., 2014. – С. 87-92.

Церква св. Параскеви з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району

Церква св. Параскеви – одна із пам'яток сакральної архітектури, що знаходяться на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Збудована у 1891 р. у нині затопленому [с. В'юнище](#) Переяславського повіту. У 1971 р. перевезена, а у 1973 р. встановлена на природному підвищенні рівнинного плато лесової тераси у межах Музею архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Нині у приміщенні церкви розташована експозиція Музею космосу (відкритий у 1979 р.).

Архітектурні особливості.

Церква одноверха, у плані хрещата. Встановлена на кам'яних брилах, які покладені одна на одну на певній відстані, а вже потім навкруги викладено цоколь. Збудована разом з дзвіницею із соснових тесаних плах і вкрита шалівкою. Усі рукави (притвори) у плані чотиригранники та мають однакову висоту. Ганки влаштовані з трьох боків. Ганок з південно-східного рукава втрачений під час перевезення та встановлення споруди. З півдня та півночі міжраменні кути заповнені квадратними прибудовами, які всередині сполучаються з вівтарем. Зруб головної нави високий і вищий за бокові, але четверик зовні виділяється від рамен у вигляді низької призми тільки на висоті гребенів раменних дахів. Коротким різким заломом четверик переходить у помірний ошатний восьмирик. Фронтони та заломи четверика та восьмирика чітко окреслені карнизами. Гранчастим стрімким невисоким дахом перекрито восьмирик. На чотирьох, орієнтованих на всі сторони світу, гранях – гострі трикутні фронтони. Вивершує баню невисокий і розширений до верху глухий ліхтар. На ньому утримується цибуляста главка з кулею і хрестом. Великі, прямокутної форми вікна (по 32 шибки у вікні) розташовані на нижніх ярусах зрубу і прикрашені лиштвами з трикутними фронтончиками. Споруда має чотири входи: з півдня, півночі, заходу, сходу. Восьмерик дзвіниці розташований над четвериком і має однакові з головною банею форми. Віконні отвори дзвіниці служать слухами. Вся споруда обшита шалівкою і пофарбована у синій колір.

Розміри.

Притвор: довжина – 6,9 м, ширина – 6,7 м, площа – 47,50 м². Нава: довжина – 6,7 м, ширина – 16,3 м, площа – 111,7 м². Вівтар: довжина – 4,9 м, ширина – 6,7 м, площа – 34 м². Ризниця, довжина – 2,9 м, ширина – 2,9 м, площа – 8,4 м². Паламарня: довжина – 2,9 м, ширина – 2,9 м, площа – 8,4 м². Дзвіниця: довжина – 4,9 м, ширина – 6,7 м, площа – 32,83 м².

Історична довідка.

Історія церкви у с. В'юнище пов'язана із родиною [Дараганів](#). Наприкінці XVII ст. Федір Дараган оселився поблизу старого русла Дніпра за 9 верст від Переяслава. У 1708 р. він отримав у володіння всі угіддя, що розташовувались навколо хутора «В'юнищанського».

У зв'язку із швидким збільшенням кількості населення у межах окресленої території, військові старшини Петро Дараган, Аксенфієв, Данько, Савенко та Бойко вирішили побудувати дерев'яну церкву. Вона була закладена на трисажневій відстані від першого поселення Савенка. Храм освятили в ім'я святої Великомучениці Параскеви.

У технічний стан споруди та настійну рекомендацію єпископа Гервасія Лінцевського, за рішенням парафіян у 1786 р. храм був розібраний. У цьому ж році заклали нову церкву, а в 1787 р. її освятили.

У 1842 р. церква зазнала капітального ремонту. У 1888 р. її внесли до реєстру найдавніших церковних будівель Переяславсько-Полтавської єпархії.

У 1891 р. храм був розібраний, а на його місці за кошти парафіян та церковні заощадження зведена нова дерев'яна споруда. На відміну від двох попередніх, вона була побудована разом із дзвіницею.

З 10 лютого 1892 р., завдяки клопотанням священника церкви Антонія Піснячевського, при церкві діяла церковнопарафіяльна школа. Таким чином, на квартирі у останнього розпочали навчання 26 хлопців та 14 дівчат.

У 1902 р. до церкви св. Параскеви було приписано 1609 душ дорослого населення (не лише жителів с. В'юнище, а також с. Городища). У 1912 р. кількість парафіян складала 1438 душ.

Протягом 1925-1926 рр. у с. В'юнище при церкві було зареєстровані слов'янська та автокефальні громади. Наприкінці 1930-х рр. церква була закрита. Приміщення почали використовувати як зерносховище.

У 1942 р. у храмі відновили службу. Вже у 1960 р. церква знову була зачинена.

У 1968 р. с. В'юнище потрапило у зону затоплення. У 1971 рр. церква була перевезена до Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини і лише у 1973 р. встановлена. У другій пол. 1970-х рр. у приміщенні церкви розпочалася робота із створення експозиції Музею світопізнання та мирного освоєння космосу (з 2003 р. перейменований на Музей космосу).

Настоятелі церкви св. Параскеви

1736-1749 рр. – священник Михайло Мартинов;

1771 р. – священник Василь Чаруковський;

1784 р. – священник Прохор Чаруковський;

1865 р. – священник Андрій Базилевич;

1889 р. – священник Іоанн Григорович;

1892 р. – священник Антоній Піснячевський;

1895 р. – священник Миколай Діаконенко;

1902-1912 – священник Стефан Лук'янов;

Середина 1920-х рр. – священник Сергій Бурбеза;

1930 р. – священник Іван Чижевський.

Список літератури

1. Вовкодав С.М. До питання історії створення Музею космосу в м. Переяслав-Хмельницькому / С.М. Вовкодав // Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії». – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 35-38.
2. Мартинович П., Горленко В. Церкви старинной постройки в Полтавской епархии / П. Мартинович, В. Горленко // Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. 1888. – № 16. – августа 15. – СПб., 1888. – С. 22.
3. Махінчук М.Г. Мереживо мінливого часу / М.Г. Махінчук – К.: КИТ, 2012. – 592 с.
4. Набок Л.М. «Актуальні питання вивчення та експонування традиційних культових споруд в етнографічному заповіднику «Переяслав» / Л.М. Набок // Проблеми охорони та дослідження етнографічної спадщини. Збірник статей. – Київ, 2005. – С. 47-52.
5. Набок Л.М. Православні храми Переяславщини: історія, дослідження, сучасність / Л.М. Набок, О.В. Колибенко. – К.: ВД «Від А до Я», 2007. – С. 123-125.
6. Ткаченко Г.П. З історії в'юнищанської церкви та її парафії XVIII-XX ст. / Г.П. Ткаченко // Pereyaslavica. – К.: Міленіум. – 2007. – Вип. 1 (3). – С. 175-178.

ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА

Школа однокласна з 3-річним терміном навчання. У кінці XIX – поч. XX ст. церковнопарафіяльні школи були домінуючим типом у системі навчальних закладів. Вони утримувалися на кошти населення, добровільні пожертвування та дотації з державного банку.

Споруда шестикамерна: 2 коридори, двокімнатна квартира вчителя, класна кімната, невелика кімната для кафедри вчителя. Стіни зрубної конструкції з тесаних соснових плах, на цегляному фундаменті з високим цоколем. Підлога дощана, на дубових лагах, в шпунт. Споруда зовні обшита горизонтально шалівкою, пофарбована олійною фарбою. Дах 4-схилий, покритий бляхою. Будівля на два входи із ганками та східцями, освітлюється 16 вікнами, має 3 груби і 2 бовдури.

Збудована в с. Велика Каратуль Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. за типовим проектом місцевими майстрами у 1904 р. Демонтована, перевезена, реставрована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1967-1968 рр.

Церковнопарафіяльна школа є експозиційним об'єктом Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. У пам'ятці відтворено типовий інтер'єр церковнопарафіяльної школи Полтавщини поч. XX ст. У коридорі – розклад уроків, вішалки для верхнього одягу, дерев'яні відра, лава. В класній кімнаті на партах прописи, грифельні дошки, підручники, обкладинки для зошитів, чорнильниці. На учительському столі – шкільне приладдя, якими користувався учитель: шкільний дзвінок, чорнильниця, лінійки, указка, «квадрати». Поряд – трикутний кутовий столик для уроку Закону Божого, фрагменти облачення священика. В правому кутку – ікона Матері Божої, на стінах ікони Бориса і Гліба, Петра і Павла, Симеона Богоприємця. Музичні інструменти, пісенники, методична література з церковного співу розповідають про важливе значення цього предмета. В інтер'єрі класу – етажерка та шафка для книг і зошитів. На стінах – портрети російських письменників.

Пам'ятка неодноразово була задіяна у зйомках художніх і науково-популярних фільмів.

Список літератури:

1. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: [колект. монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського] / НІЕЗ «Переяслав»; упоряд. О.М. Жам; збір. матеріал. Н.Г. Ткаченко. – Переяслав-Хмельницький: СКД, 2013. – 504 с. – С. 85.

2. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». Путівник. 2010. – 99 с.

ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНА ШКОЛА (ВИСТАВКОВА ЗАЛА)

Пам'ятка архітектури місцевого значення. Трикамерна споруда, кімнати розміщені в один ряд. Стіни з дубових плах покладених в зруб. Стіни шпаровані, мазані, білені зовні і з середини. Стеля в хаті дощана, покладена в розбіжку на сволоки і стіни, зверху валькована, знизу шпарована і побілена. Освітлюється споруда 11 вікнами на шість шибок: п'ять на чільній стіні, п'ять на тильній (задній), одне на лівій причілковій. Лутки – дубові.

Споруда має двоє дощаних дверей на шпугах, одвірки дубові. Одні праворуч чільної стіни, інші в лівій причілковій.

Дах чотирихилий, критий металом. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки. Підлога хати глинобитна. Навколо хати засипна призьба з дубових дощок.

Розміри: довжина – 12 м, ширина – 6 м, висота – 2,9 м. Площа – 72 м².

Будинок збудований у другій половині ХІХ ст. в с. Помоклі Переяславського повіту Полтавської губернії, місцевими майстрами. Перевезений та встановлений на території Музею народної архітектури та побуту в березні 1982 р.

У дворі церковнопарафіяльної школи знаходиться комора з с. Гайшин кінця ХІХ ст. Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.

На даний час об'єкт є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав». Приміщення використовується як виставкова зала: експонується колекція українських мальованих скринь ХІХ – поч. ХХ ст., які були зібрані в експедиціях науковими співробітниками НІЕЗ «Переяслав» в 70-90 роках ХХ ст. на Полтавщині, Черкащині, Київщині. Також експонується колекція вишитих та тканих скатертин ХІХ-ХХ ст. з Київщини та Полтавщини і розписи основоположниці декоративного мистецтва Ганни Собачко-Шостак уродженки с. Васи́линівка Київської обл.

Список літератури:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.

2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.

Завідувач сектором «Музею декоративно-ужиткового мистецтва Київщини»

Л.С. Чередніченко

ШИНОК

С. РУДЯКИ БОРИСПІЛЬСЬКОГО Р-НУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛ.

Хата збудована місцевими майстрами в 90-х роках ХІХ ст. в с. Рудяки Переяславського повіту Полтавської губернії. Хата типу: хата, сіни, хатина, комора, хатина. Шинок стояв на в'їзді-виїзді із села. В садибі хата стояла поблизу дороги, фасадом на вулицю. Хата належала куркулеві. Під час колективізації була усупільнена. До останнього часу в ній містився магазин. Є витвором зниклого стилю народної архітектури.

Перевезена на територію Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1970-1971 рр. та встановлена в західній частині музею на північ від центральної вулиці (тракту). Чільна стіна хати орієнтована на захід. На північ та південь від хати городина з квітниками. Вхід до двору шинку через «перелаз».

Конструктивні особливості хати: ретельно припасовані соснові плахи, з'єднані в «замок». Стіни шпаровані, мазані, біленні зовні і з середини. Стеля в хаті дощана в розбіжку покладена на поперечні сволоки, зверху – валькована, мазана; знизу – шпарована, білена. Освітлюється 5 вікнами на чотири шибки: два на чільній стіні, одне на лівій причілковій (прикрашені наскрізним декоративним різьбленням) та два вікна з тильної сторони.

Розміри будівлі: довжина – 10,74 м, ширина – 6,86 м, висота – 2,43 м. Площа – 74 м².

Хата має одні двері посеред чільної стіни, на яких намальована кварта і дві чарки. Біля дверей прорізане вузьке вікно для продажу горілки в нічний час. З чільної сторони хати – відкрита галерея, яка тримається на шести пиляних фігурних стовбцях. Піддашок оздоблений пропиляним декоративним різьбленням.

Дах чотирисхилий на кроквах, вкритий очеретом, гребінь придавлений дерев'яними «півзинами», дощаний димар. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки.

Підлога хати глинобитна, на ганку – дощана. Навколо нижніх вінців хати заплетена глинобитна призьба з червоною підводкою. В хаті – різьблений сволок ХVІІІ ст. Меблювання та оздоблення хати типове для наддніпрянських хат українців кінця ХІХ ст.

Просте дерев'яне хатне начиння пофарбоване у жовтий та коричневий колір. Тканини і вишивки, що слугують для краси хати, багаточисельні і різноманітні: рушники, скатерті, ліжники, рядна, народний одяг.

Направо із сіней вхід до так званої «буфетної», де знаходяться полиці для товару, столи, лави для відвідувачів. На полицях – «четверті», «кварти», штофи, півкварти, «косушки», ковші. На столах – дерев'яні корці, мідні мірочки, чарки, ложки, миски, сулії. В прихатній коморі – апарат для виготовлення горілки в домашніх умовах.

Історична довідка. Шинки відомі на території України з часів Київської Русі. Починаючи з ХVІ ст. право на відкриття шинків було привілеєм козацької старшини. В Російській імперії шинки, корчми були державними, поміщицькими та монастирськими.

Поміщики мали право на виготовлення спиртних напоїв при наявності певної кількості землі під посівом зернових та лісу. Їм видавали право (пропінації) на будівництво винокурень, гуралень, а також шинків та корчем, які вони здавали в оренду. Саме орендарів і називали шинкарями. Значна частина шинкарів були євреями. Часто орендарями-шинкарями були жінки українки.

Всі монастирі теж мали розгалужену систему шинків. Дуже часто продаж горілки відбувався з хат монастирських підданих, які отримували за це «десятину» від продажу. Активно розширюючи мережу своїх шинків, монастирі піклуються про те, щоб на їх землях не було чужих шинків. З другої половини ХІХ ст. монопольне право на виробництво горілки повністю взяла в свої руки держава.

На протязі багатьох століть існування шинків було не тільки місцем продажу горілки, а й місцем, де можна було поїсти. Ця функція шинків в другій половині ХІХ ст. була ліквідована. Шинки перетворили на заклади чарочних відкупів. В них, як правило, стали продавати горілку, вина, кваси на винос.

Після 1896 р. із провадженням монополії на виноторгівлю шинки відходять в минуле, їх замінюють винні крамниці «монопольки».

Зазвичай шинки відкривались на людних місцях, поблизу млинів, церков. В Полтавській губернії на початку ХХ ст. налічувались 1183 підприємства шинкарського промислу. Це 13 % від загального числа підприємств по губернії. Шинки та корчми в усі часи були джерелом прибутків їх власників. Переробка зерна на горілку давала прибутків у 2-4 рази більше, ніж від продажу зерна. Спиртне продавали в борг, під заставу одягу, домашнього начиння, реманенту, худоби. П'янство багатьох розоряло, кидало в злидні.

Треба зауважити, що в шинках спиртних напоїв не виробляли. І, взагалі, самогонаріння – явище надзвичайно пізнє: часів першої світової та громадянської воєн. Із спогадів старожилів, записаних в експедиціях в 60-70 роках ХХ ст., черпаємо відомості, що самогонка з'явилася в наших селах десь в 1917-1918 роках.

Список літератури:

1. Жам О.М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2003. – С. 71-73.

2. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

3. Паспорт об'єкта культурної спадщини «Шинок» / НІЕЗ «Переяслав» – 2013. – 11 с.: іл.

ШКОЛА ІЗ С. СТУДЕНИКИ ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Опис пам'ятки.

Об'єкт є шкільною спорудою. Будівля на цегляній основі, збудована в шули з товстих дерев'яних колод в горизонтальну закидку, обшита плоскими азбестоцементними листами. В плані має форму прямокутника з прибудованим ганком. В об'ємній композиції будівля одноповерхова з високим фронтом ганку, що визначає головний вхід. Фронтон ганку прикрашає накладна декоративна різьба і декоративні слухові вікна, що надають особливої виразності пам'ятці. Ганок на дерев'яній основі відкритого типу, що примикає з південного боку до основного об'єму будівлі, має вісім різьблених декоративних колон, що передають внутрішню динаміку споруди і її зв'язок із зовнішнім середовищем. Обв'язка ганку виконана з різьблених дощок. Будівля на два входи. Двері дерев'яні двостулкові з декоративною накладною різьбою і залізними навісами. Дах над головною частиною будівлі чотирискхилий, над ганком – двосхилий. Споруда має десять вікон, що освітлюють три її сторони, північна стіна глуха. Внутрішній простір поділений на чотири рівних об'єми перегородками.

Розміри будівлі – 13,85 x 10,74 x 3 м, розміри ганку – 7,99 x 3,96 x 3 м.

Площа забудови 129,4 м², площа ганку – 31,64 м²

Історична довідка.

Шкільне приміщення збудоване 1921 року у с. Студеники Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. В свій час будівля використовувалась також як продуктовий магазин. У 1984 році будівля колишньої школи, відповідно до розпорядження № 139 Переяслав-Хмельницької районної ради народних депутатів від 29.04.1984 р. безкоштовно передана Державному історико-культурному заповіднику та перевезена до Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Шкільна будівля списана рішенням райвиконкому № 126 від 16.04.1984 р. Реконструйована та встановлена в 1987 р.

Сучасне призначення.

Культурно-просвітницьке, туристсько-екскурсійне. На даний час споруда є експозиційною одиницею Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». У 1990-му році в приміщенні створено експозицію Музею українських обрядів.

Експозиція музею висвітлює звичаї, обряди, вірування і традиції українського народу, зокрема, календарну, родинну, громадську обрядовість українців кін. ХІХ-ХХ ст.

У розділі календарних народних свят та обрядів представлені свята зимового циклу з їх атрибутами – Свят-вечірнім столом із залишеною вечерею для «прийшлих душ», Різдвяним вертепом, персонажі якого знайшли собі затишне місце в типовому житлі українців під солом'яною стріхою. Гурт ряджених щедрівників презентує театралізоване дійство, головною героїнею якого є «коза». Завершуються Святки Богоявленням, відомим в народі як Водохреще або Йордан. Серед розмаїтих весняних обрядів центральне місце в експозиції відводиться Великодню. Привертає увагу колекція писанок майстрів З. Сташук, Л. Ктиторової, Т. Влененко та ін., порцеляновий підсвічник у формі великоднього яйця з зображенням Пресвятої Богородиці. Літня та осіння обрядовість представлена Зеленими святами, днем літнього сонцестояння – Івана Купала, жнивварською звичаєвістю, трьома Спасами.

На особливу увагу заслуговує одне з головних дійств родинної обрядовості – весілля, багатство та розмаїтість якого широко відображено в експозиції. Висвітлюється різнобарв'я дівочих ворожін. Поряд фрагменти вишиванок, над якими на вечорницях довгими зимовими вечорами працювали майбутні господині. Власне весілля розпочиналось виготовленням весільного хліба як предмета жертвоприношення Богам, знаку щасливого сімейного життя. Ритуальні дії народного дійства сповнені предметами-символами, оберегами. До них відносились і прикраси – золотий хрест на ланцюжку, дукач з «бантом», «добре намисто», обрамлене понизом бурштину. Завершальним етапом весільного обряду був поділ короваю, який роздавали на спеціальних тарілках.

Представлені й атрибути інших обрядодій сімейної звичаєвості: родильної, поховальної. Завершують експозицію тематичні виставки.

Список літератури:

1. Зубер С. М. Музей українських обрядів НІЕЗ «Переяслав»: до історії створення експозиції // Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 40-річчю заснування Нац. музею нар. архіт. та побуту України, Київ, 8-10 жовтня 2009 р. / Нац. музей нар. архіт. та побуту України; уклад. і наук. ред. П.М. Федака. – К.: Задруга, 2010. – С. 120-127.

2. Зубер С.М., Захарченко С.М. Музей українських обрядів НІЕЗ «Переяслав»: до історії започаткування та проведення народних свят // Жовківські читання 2011: Збірник статей першої наукової конференції «Музей в сучасному світі» / Львівська галерея мистецтв. Упорядник С. Каськун. – Львів: Видавництво «Растр-7», 2011. – С. 88-92.

3. Махінчук М.Г. Переяславський скарб: Документальна повість / Післямова І.Ф. Драча. – К.: Молодь, 1989. – 200 с.: іл.

**Завідувач науково-дослідного сектору
«Музей українських обрядів»**

С.М. Зубер

МУЗЕЙ ПАМ'ЯТІ ПОЛІСЬКОГО РАЙОНУ

Музей пам'яті Поліського району Київської області було відкрито 24 квітня 2004 року на території музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини міста Переяслава-Хмельницького.

Поліський район Київської області зазнав значного радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 року. Жителів з населених пунктів району, в тому числі із смт. Поліське повністю відселили. Щоб зберегти пам'ять про покинутий назавжди край було створено музей.

Ініціатива створення музею належала правлінню Київського обласного товариства «Поліське земляцтво» та була підтримана небайдужими переселенцями. Правління товариства зверталось до переселенців з Поліського району з проханням здати гроші на перевезення та встановлення музею. Люди відгукнулися з усіх областей, навіть із США. Здавали кошти хто скільки міг, від однієї гривні до ста.

В смт. Поліське було знайдено та перевезено будинок, який за всіма параметрами міг стати місцем, де можна працювати і приймати відвідувачів. Це – типовий для етнографічної зони Полісся у 50-х рр. ХХ ст. дерев'яний будинок, побудований в «чистий кут».

Одночасно збирали і експонати винятково в колишніх і теперішніх жителів Поліського району. В кількох кімнатах планувалося показати історію краю, здобутки людей, які там проживали, починаючи з 1415 року – першої згадки про Поліське і до 1986 року, тобто до часу аварії.

Експозиції музею розповідають про прекрасну природу райського куточка в доаварійний період, про те, що сталося з цією природою, населеними пунктами і людьми, які там проживали, про рівні радіоактивного забруднення, тугу поліщуків за рідним краєм, історію Поліського району.

Широко представлені підприємства, установи, організації, які знаходились в смт. Поліське. На кожне з них дана історична довідка, експонується велика кількість фотографій, які розповідають про їх роботу.

Один зал музею присвячений виселеним населеним пунктам. Щоб зберегти пам'ять про них в музеї зібрано фотографії, речові матеріали по населених пунктах.

Експонуються чудові етнографічні матеріали. Багатством форм відзначаються дерев'яні вироби, вироби поліських гончарів, різноманітні предмети господарського та домашнього вжитку. Представлені ткани та вишиті речі.

У 2009 році музей став дипломантом Першого Всеукраїнського конкурсу на кращий громадський музей, який проводила Національна спілка краєзнавців спільно з Міністерством культури і туризму України та Міністерством освіти і науки України.

Товариство «Поліське земляцтво», яке опікується музеєм, постійно і наполегливо працює по благоустрою музею, збору експонатів, видає книги про історію населених пунктів Поліського району та збірки поетичних творів.

Музей став місцем традиційних зустрічей колишніх жителів смт. Поліське та району, які відбуваються напередодні річниці Чорнобильської катастрофи.

Використана література:

1. Андрієвський Б.А. Музей пам'яті Поліського району. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – 26 с.
2. Козій Г.І. «Не забудуть поліщуки своєї малої батьківщини» // «Вісник Переяславщини». – 18 квітня 2006 р. – С. 5.
3. Юхименко Н. Історія створення музею пам'яті Поліського району Київської області / Н.О. Юхименко // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції

«Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку» // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 159-162.

4. Юхименко Н. Музей пам'яті Поліського району / Н.О. Юхименко // Путівник. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 90-91.

5. Юхименко Н.О. «Поповнюється музей пам'яті Поліського району» // «Вісник Переяславщини». – 29 січня. – 2010. – С. 9.